

KIRJASTOSSA VIHERTÄÄ – KESTÄVÄ KEHITYS, PALVELUT JA PUUTARHAT YLEISESSÄ KIRJASTOSSA

Emma Karimaa

Tampereen yliopisto
Informaatiotieteiden yksikkö
Informaatiotutkimus ja interaktiivinen
media
Pro gradu -tutkielma
Joulukuu 2015

TAMPEREEN YLIOPISTO, Informaatitieteiden yksikkö

Informaatitutkimus ja interaktiivinen media

KARIMAA, EMMA: Kirjastossa vihertää – kestävä kehitys, palvelut ja puutarhat yleisessä kirjastossa

Pro-gradu -tutkielma, 71 s., 2 liites.

Joulukuu 2015

Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa kestävästä kehitystä kirjastoissa ja sen ottamista osaksi yleisten kirjastojen toimintatapoja. Työn empiirinen osio keskittyy yleisten kirjastojen perustamiin puutarhaviiljelmiin. Lisäksi tarkastellaan taustoittavasti kirjallisten lähteiden pohjalta muita vihreitä palveluja, joita ovat muun muassa esineiden lainaaminen ja ympäristölukutaitoisuuden kasvattaminen muun muassa tapahtumien ja näyttelyiden avulla. Ekologinen rakentaminen ja remontointi on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle.

Tutkimuksessa selvitetään mitkä tekijät ovat motivoineet yleiset kirjastot perustamaan puutarhaviiljelmiä, millaisia puutarhat ovat ja miten niitä hoidetaan, miten ne on kytkeyty kirjaston varsinaiseen toimintaan ja miten kirjastojen asiakkaat ja kirjastoammattilaiset suhtautuvat puutarhoihin. Tutkimus toteutettiin haastattelemalla kuuden kirjaston työntekijöitä kesällä ja syksyllä 2015.

Puutarhaviiljelmän perustamisen motiivit olivat pääasiassa kolmea tyyppiä: viihtyvyyteen, ajan henkeen ja ympäristöön liittyvät motiivit. Esiin nousivat myös mm. mahdollisuus luoda yhteisöllisyyttä ja kirjaston näkyvyyden lisääminen. Tärkeimpänä motiivina voidaan pitää kirjaston viihtyisyyden ja houkuttelevuuden lisäämistä.

Tutkimuksen kirjastojen puutarhat olivat keskenään hyvin samantyyppisiä. Ne oli perustettu yhtä lukuun ottamatta vuonna 2013. Puutarhat olivat pieniä ja ne oli tehty pienellä budjetilla ja materiaaleja kierrättäen. Kaikki puutarhat oli perustettu viljelylaatikoihin tai kestokasseihin, mikä on varsinkin kaupungissa helpoin tapa perustaa puutarha. Kirjastojen puutarhoissa ei käytetty torjunta-aineita. Perustajina on ollut puutarhanhoitoa harrastavia ja siitä kiinnostuneita kirjaston työntekijöitä. Osassa kirjastoista asiakkaat oli otettu mukaan puutarhanhoitoon.

Tutkimus osoitti, että kirjastojen puutarhat voidaan kytkeä kirjastojen varsinaiseen toimintaan monella tavalla. Puolella tutkimuksen kirjastoista oli järjestetty istutustapahtumia, sadonkorjuujuhlia, lasten puutarhakerho tai muita puutarhaan liittyviä tapahtumia. Kirjastoissa, joissa ei järjestetty mitään puutarhaan liittyvää ohjelmaa saattoi silti olla puutarha-aiheisia aineistonäyttelyitä.

Kirjastojen perustamat puutarhaviiljelmät ovat herättäneet kiinnostusta. Kaikissa tutkimuksen kirjastoissa niin kirjaston johdon, työntekijöiden kuin asiakkaidenkin suhtautuminen puutarhoihin on ollut myönteistä. Ilkivaltaa puutarhoja kohtaan ei esiintynyt käytännössä ollenkaan.

Avainsanat: kestävä kehitys, yleiset kirjastot, kirjastopalvelut, puutarhat, tapahtumat

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	5
2 AIHEPIIRIN KESKEISET KÄSITTEET JA TARKASTELU KIRJALLISUUDESSA.....	6
2.1 Keskeiset käsitteet.....	6
2.1.1 Kestävä kehitys.....	6
2.1.2 Vihreys.....	7
2.1.3 Öljyhuippu.....	8
2.2 Mitä tekemistä kestäväällä kehityksellä on kirjastojen kanssa?.....	9
2.2.1 Ekologiset ja moraaliset syyt.....	11
2.2.2 Ulkoiset vaatimukset.....	12
2.2.3 Sisäiset syyt.....	13
2.2.4 Kirjaston sopivuus kestävä kehityksen edistämiseen.....	14
2.2.5 Taloudelliset syyt.....	15
2.2.6 Imago ja näkyvyys.....	16
2.2.7 Terveiden edistäminen.....	17
2.3 Vihreä kirjastoliike.....	18
2.4 Vihreät palvelut.....	21
2.4.1 Puutarhat.....	21
2.4.1.1 New Yorkin kirjastojen puutarhat.....	21
2.4.1.2 Bikes, Buildings and Broccoli – Arlingtonin kirjastojen puutarhat.....	23
2.4.1.3 Puutarhanhoidon terveysvaikutukset: ravinto, liikunta, mielen-terveys.....	24
2.4.2 Esineiden lainaaminen.....	26
2.4.2.1 Tutkimus esineiden lainaamisen perusteluista.....	27
2.4.2.2 Työkalukirjastot: esimerkkinä Berkeley.....	30
2.4.2.3 Lelukirjastot.....	32
2.4.2.4 Siemenkirjastot.....	32
2.4.3 Ympäristölukutaidon edistäminen.....	35
3 TUTKIMUSASETELMA.....	38
3.1 Tutkimuskysymykset.....	38
3.2 Tutkimusaineisto ja tutkimusmenetelmät.....	38
3.3 Empiirisen aineiston analyysi.....	41

4 TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	44
4.1 Kaupunkiviljelybuumin satoa.....	44
4.2 Puutarhojen hoito ja hoitajat.....	47
4.3 Puutarhan kustannukset.....	49
4.4 Puutarhan kytkeminen kirjaston varsinaiseen toimintaan.....	50
4.5 Suhtautuminen kirjastojen puutarhoihin.....	53
4.6 Muut ympäristöasiat tutkimuksen kirjastoissa.....	55
5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	58
LÄHTEET	
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Tutkielmani käsittelee kestävästä kehitystä ja sen ottamista osaksi yleisten kirjastojen palveluita. Pääpaino on ekologisessa kestävydessä, mutta sivuan myös taloudellista ja sosiaalista kestävyyttä. Kartoitan myös perusteluita kestävien käytäntöjen omaksumiseksi. Kirjastojen ”vihertyminen” on alkanut 1990-luvulla laajemmalla mittakaavalla, vaikka jo aiemmin on kiinnitetty huomiota ympäristöasioihin. Kirjastojen toiminta on aina perustunut aineiston kierrätykseen, mutta muu kierrätys, energian säästäminen, vihreä rakentaminen, aurinkopaneelit, ympäristöä käsittelevät kokoelmat, esineiden lainaaminen ja puutarhat ovat uusia tulokkaita. En käsittele ekologista rakentamista tai remontointia, vaan keskityn vihreisiin palveluihin eli esineiden lainaamiseen, kirjastojen puutarhoihin ja ympäristölukutaitoisuuden kasvattamiseen muun muassa tapahtumien ja näyttelyiden avulla.

Aiheen valintaan vaikuttivat huolestuneisuus ilmastonmuutoksen ja öljyhuipun kaltaisista globaaleista ongelmista sekä hortonomin koulutukseni. Kirjastoilla voi olla suuri rooli ekologisen muutoksen edistäjinä ja esimerkkeinä uusista käytännöistä ja elämäntavoista. ”Yhteinen olohuone sammuttaa valot yksityiskotien olohuoneista.” Näin sanotaan Helsingin kaupunginkirjaston sivuilla kestävästä kehityksestä. Kun valot sammuvat kodeista energiapulan vuoksi, toivottavasti kirjastot ovat varautuneet omilla energiajärjestelmillä, jotta sivilisaation valo ei sammu sieltä, missä se on kaikkien saatavilla.

Tutkielman tarkoituksena on kartoittaa erilaisia vihreitä kirjastopalveluita ja esittää niistä käytännön esimerkkejä sekä selvittää kirjastojen perusteluita kestävästä kehityksen ottamiselle osaksi missiota, visioita ja arvoja. Tutkielman empiirinen osio keskittyy yleisten kirjastojen puutarhaviljelmiin. Työssä selvitetään miksi suomalaisissa kirjastoissa on perustettu puutarhoja, millaisia ne ovat, miten niitä hoidetaan ja miten puutarhat kytkeytyvät kirjaston varsinaiseen toimintaan.

Toisessa luvussa käydään läpi aihepiirin keskeisiä käsitteitä, kestävästä kehitystä kirjastoissa, vihreän kirjastoliikkeen historiaa ja vihreitä kirjastopalveluita. Luvussa kolme kuvataan tutkimuskysymykset, tutkimusaineisto ja -menetelmät sekä tutkimuksen käytännön toteutus. Neljännessä luvussa kerrotaan tutkimuksen tulokset ja viidennessä luvussa esitetään yhteenveto ja johtopäätökset tutkimustuloksista.

2 KESKEISET KÄSITTEET JA KIRJALLISUUSKATSAUS

Tässä luvussa määritellään tutkielman keskeiset käsitteet. Näitä ovat kestävä kehitys, vihreys ja öljyhuippu. Luvussa kysytään myös mitä tekemistä kestäväällä kehityksellä on kirjastojen kanssa, kerrotaan vihreän kirjastoliikkeen historiasta ja taustoitetaan vihreitä kirjastopalveluita eli kirjastojen perustamia puutarhoja, esineiden lainaamista ja ympäristölukutaidon edistämistä.

2.1 Keskeiset käsitteet

2.1.1 Kestävä kehitys

Ympäristöministeriö määrittelee sivuillaan kestävä kehityksen maailmanlaajuisesti, alueellisesti ja paikallisesti tapahtuvaksi jatkuvaksi ja ohjatuksi yhteiskunnalliseksi muutokseksi, jonka päämääränä on turvata nykyisille ja tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet. Kestävä kehitys jaetaan ekologiseen, taloudelliseen sekä sosiaaliseen ja kulttuuriseen kestävyYTEEN. Kestävä kehityksen perusehto on ekologinen kestävyys eli biologinen monimuotoisuus ja ekosysteemien toimivuus. Taloudellisen ja muun ihmistoiminnan on tapahduttava ympäristön ehdoilla. Taloudellinen kestävyys on ”tasapainoista kasvua, joka ei perustu pitkällä aikavälillä velkaantumiseen tai varantojen hävittämiseen”. Taloudellinen kestävyys on ympäristöministeriön mukaan sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyYden perusta. Sosiaalinen kestävyys on demokratiaa, moninaisuutta ja tasavertaisten mahdollisuuksien antamista kaikille (Michnik & Eriksson 2014, 166). Ympäristöministeriön mukaan ”kansalaisten perushyvinvointi on yksi tärkeä edellytys ekologisen kestävyYden edistämiseksi ja sen yhteiskunnalliselle hyväksyttävyydelle”. (Ympäristöministeriö)

Kestävää kehitystä käsiteltiin ensimmäisen kerran YK:ssa vuonna 1987 Brundtlandin komissiossa. Gro Harlem Brundtlandin mukaan ”kestävä kehitys on kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa.” (Ympäristöministeriö)

Maailmanpankin tutkimuksessa (1992) kestävyYden käsitteen tulkinnat jaetaan heikkoon ja vahvaan kestävyYTEEN. Heikossa kestävyYdessä nähdään kestävyYden eri aspektien voivan korvata toisiaan, sillä ihmisen taloudellisen ja sosiaalisen pääoman lisääntyminen voisi korvata ekologisen pääoman köyhtymistä. Näin ollen ekologisen pääoman käytön rajoittamista ei pidetä tarpeellisena. Heikkoa

kestävyyttä ei terminä juuri näe käytettävän, mutta siihen perustuvaa toimintaa sitäkin useammin. Sen sijaan vahvassa kestävyudessa ekologinen, taloudellinen ja sosiaalinen pääoma täydentävät toisiaan, mutta ne eivät voi korvata toisiaan. Siis vahvan kestävyuden käsite on lähes päinvastainen heikon kestävyuden käsitteelle. Sen pohjalla on ajatus siitä, että ihminen on vain osa luontoa, eikä voi hallita sitä. (Heikkurinen 2014, 11–12) Kestävällä kehityksellä ja kestävyydellä tarkoitetaan tässä tutkielmassa vahvan kestävyuden mukaista määritelmää.

Kestävän kehityksen ja talouskasvun suhde on ristiriitainen. Toisaalta globaali talousjärjestelmä perustuu jatkuvalla kasvulla, jonka oletetaan lisäävän ihmisen hyvinvointia. Talouden kasvu kuitenkin korreloi suoraan sekä luonnonresurssien käytön lisääntymisen että hiilidioksidipäästöjen kasvun kanssa (Heikkurinen 2014, 12).¹

2.1.2 Vihreys

Käytän yksinkertaisuuden vuoksi myös termejä ”vihreä”, ”vihreys” ja ”vihertyminen” kuvaamaan ekologisen kestävän kehityksen mukaisia käytäntöjä. Näitä termejä käytetään runsaasti niin puhekielessä kuin ammattikirjallisuudessa ja artikkeleissa, esimerkiksi ilmaisuissa *vihreä kirjasto*, *vihreä rakentaminen*, *going green*, *vihreät arvot*. Myös kielitoimiston sanakirja tuntee vihreälle ympäristömyönteisen merkityksen:

4. ympäristönsuojelun näkökohdat huomioon ottavasta toiminnasta. *Vihreä liike* ympäristönsuojelua ym. pehmeitä arvoja painottava kansainvälinen poliittinen liike. *Vihreä liitto* **erisn.** vihreää liikettä edustava suomalainen puolue. *Vihreä ajattelu* vihreän liikkeen ideologiasta. *Vihreä* [= ympäristöasiat huomioon ottava] *liiketoiminta*.

Vihreys eli ekologisuus on siis yksi kestävyuden elementti. Kestävyys on vihreyttä laajempi ja kokonaisvaltaisempi käsite. (Hauke ja Werner, 176)

Vihreästä johdettuja negatiivisempia miellelyhtymiä edustaa sana viherpesu. Se tarkoittaa lähinnä yritysten tekemää imagonkohoitusta vihreyden avulla. Viherpesussa ei siis ole kyse todellisista ympäristömyönteisistä muutoksista yrityksen toiminnassa, vaan mielikuvien luomisesta ja näennäisistä parannuksista. Esimerkiksi Neste Oilin palmuöljybiodiesel on tällainen paljon

1 Vuonna 2015 näytti ensimmäistä kertaa siltä, että talouskasvun ja hiilidioksidipäästöjen yhteys olisi katkennut, kun Kansainvälinen energiajärjestö IEA ilmoitti, että maailman energiantuotannon päästöt eivät lisääntyneet vuonna 2014, vaikka talous kasvoi kolme prosenttia. (Virtanen 2015) Syksyllä kuitenkin paljastui, että Kiinan hiilidioksidipäästöt ovat 17 prosenttia raportoitua suuremmat. (Eloranta 2015) Muualla maailmassa suunta on ilmeisesti silti kääntynyt ja Kiinakin investoi uusiutuvaan energiaan.

mainostettu hanke, jonka todelliset vaikutukset ovat kuitenkin hyvin kielteisiä ilmaston ja ympäristön kannalta.

Vihreyttä vaivaa käsitteenä samankaltainen merkityksen vesittyminen kuin kestävä kehitystä. Sitä voidaan myös käyttää kuluttajien harhaan johtamiseen ja ympäristöystävällisyyden ja ekologisuuden käsitteiden hämärtämiseen. Yhdysvaltalaisen tutkimuksen mukaan 48 prosenttia väestöstä kuvittelee vihreän tai ympäristöystävällisen tuotteen ostamisella olevan myönteinen vaikutus ympäristöön. Vain 22 prosenttia ymmärsi, että tuote on vähemmän haitallinen ympäristölle kuin aiempi versio tai kilpailijan tuote. Hudson kritisoi hyvällä omatunnolla shoppailua ja kehottaa miettimään todellisia tarpeita ennen ostopäätöstä, sillä ekologisin ostos on tekemätön ostos. Vihreän toiminnan kutistuminen pelkiksi yksilön ostopäätöksiksi on liian rajoittavaa. Kansalaisten ei pidä antaa tyypistää rooliaan pelkiksi kuluttajiksi, vaan miettiä yhdessä luovia ratkaisuja. (Hudson 2012, 199–202)

2.1.3 Öljyhuippu

Öljyhuipulla tarkoitetaan öljyntuotannon maksimivauhtia tietyllä alueella, ei öljyn loppumista. Arviot öljyhuipun ajankohdasta vaihtelevat, sillä sen ennustaminen on hankalaa ja riippuu käytetystä laskutavasta. Arviot vaihtelevat vuodesta 2000 vuoteen 2050. (Partanen, Paloheimo & Waris 2013, 26–28). Tavanomaisen öljyn ² kohdalla globaali öljyhuippu oli todennäköisesti vuonna 2006. Kun mukaan otetaan epätavanomainen öljy, saattaa öljyhuippu olla vasta tulossa. Monet ennustavat sitä tälle vuosikymmenelle, joten huippu ei todennäköisesti tule olemaan merkittävästi nykyistä tuotantoa suurempi. Öljyhuipun tarkasta ajankohdasta kiistelyä tärkeämpää olisi varautua siihen, jotta suuret romahdukset voidaan välttää. (Partanen, Paloheimo & Waris 2013, 28)

Öljyhuipun seurauksista ei ole epäselvyyttä: geopoliittinen epävakaus, talouskriisi, energiapula. Energian kallistuminen nostaa myös ruoan hintaa, sillä teollinen maatalous on riippuvainen öljystä ja käyttää yhtä ruoasta saatua kaloria kohden 5–10 kaloria fossiilisista polttoaineista saatua energiaa. Niin sanottu vihreä vallankumous moninkertaisti ruoantuotannon kasvinjalostuksen lisäksi öljyä vaativien keinolannoitteiden, torjunta-aineiden ja maatalouskoneiden avulla. (Partanen, Paloheimo & Waris 2013, 19–20)

2 Tavanomainen öljy eli raakaöljy, nestekaasu ja kaasukondensaattit. Epätavanomainen öljy sisältää mm. öljyhiekan ja -liuskeen, superraskaan öljyn ja bitumin, joiden tuotanto ja käyttö on erittäin saastuttavaa ja kiihdyttää ilmastonmuutosta enemmän kuin tavanomaisen öljyn polttaminen. (Partanen, Paloheimo & Waris 2013, 100, 325)

Öljy ei ole loppumassa, mutta sen poraaminen käy hankalaksi ja kalliiksi. (Partanen, Paloheimo & Waris 2013, 26). Ilmastomuutokselta öljyhuippu ei pelasta, vaan aiheuttaa todennäköisesti entistä pahempia ympäristökatastrofeja öljynporauksen levitessä esimerkiksi arktisille alueille. Kilpailu sulavan jään alta paljastuvista öljyvaroista on käynnissä, vaikka kustannukset ovat suuria ja öljyonnettomuuden jälkien siivoaminen lähes mahdotonta. (Partanen, Paloheimo & Waris 2013, 120)

Ilmastomuutoksen torjumiseen keskittyvillä toimilla lievennetään usein myös öljyhuipun kielteisiä vaikutuksia, vaikka aikajänne onkin liian pitkä öljyhuipun kannalta. (Partanen, Paloheimo & Waris 2013, 101) Kirjastot voivat auttaa yhteiskuntia sopeutumaan öljyhuipun jälkeiseen maailmaan vähentämällä öljyriippuvuutta ja auttamalla vähentämään luonnonvarojen kuluttamista.

2.2 Mitä tekemistä kestäväällä kehityksellä on kirjastojen kanssa?

”Kirjastot voivat ottaa kantaa, eikä niiden tarvitse tässä suhteessa olla neutraaleita.”

(Sahavirta 2012, 14)

Huoli ympäristöstä on lisääntynyt viime vuosikymmeninä. Huoli on jalostunut toiminnaksi hiljalleen ja viime vuosina ilmastomuutos ja öljyriippuvuus on alettu ottaa aiempaa enemmän tosissaan. Yritykset, näiden joukossa myös esimerkiksi öljy-yhtiöt, puhuvat kestävästä kehityksestä ja raportoivat yhteiskuntavastuullisuudestaan. Monet kirjastot haluavat myös kantaa kortensa kestävä kehityksen kehoon siinä missä muutkin yhteiskunnan jäsenet.

Kirjastojen toiminta on tietyllä tapaa aina ollut perusidealtaan ympäristöystävällistä, sillä ydintoimintoihin kuuluvat aineiston lainaaminen, tiedonhaku ja avoimen, yhteisen tilan tarjoaminen. Sahavirta (2012, 14) toteaa liiankin optimistisesti, että kirjastoilla ei ole mitään ympäristöä rasittavia toimintoja. Näin ehkä onkin verrattuna esimerkiksi siihen, että kaikki ostaisivat haluamansa kirjat tai että kirjastoauton puuttumisen vuoksi kaikki autoilisivat pääkirjastoon. Silti kirjastojen toiminnan ympäristövaikutuksiin on syytä kiinnittää huomiota, sillä ne ovat suuria julkisten hankintojen tekijöitä ja vaikuttavat yhteiskunnan kehitykseen.

Kirjastoissa kuluu paljon energiaa valaistukseen, lämmitykseen ja ilmanvaihtoon. Myös tietokoneet kuluttavat sähköä ja kopiokoneet ja tulostimet suoltavat paperia. Kirjoja voi pitää ”kuolleina metsinä”. Mikään tästä ei ole kestävä. Toisaalta kirjastojen resurssit ovat yhteisessä käytössä, joten

jokaisen ei tarvitse hankkia esimerkiksi omaa tulostinta. (Hauke, Latimer & Werner 2013, 5) Sahavirta toteaaakin, että kirjastot eivät voi loputtomiin säästää energiaa. Parhaimmat tuloksethan saataisiin sulkemalla kirjastot, jolloin energiankulutus saataisiin lähelle nollaa. Pitää huomioida, voiko energian ja muiden resurssien käyttö kirjastossa laskea kulutusta muualla. Kirjastoille soveltuvia ympäristökriteereitä ja -mittareita, joissa otettaisiin käyttöaste huomioon, ei vielä ole, mutta niitä olisi tärkeää kehittää. (Sahavirta 2012, 16)

Kirjastojen ympäristöjohtamista käsittelevässä artikkelissaan Rowley (2006, 271) kysyy, miksi kirjastojen pitäisi nostaa ympäristöasiat toimintansa keskiöön. Vastaväitteinä voisi esittää, että ympäristöjohtaminen on epäolennaista informaatiopalvelujen kannalta ja muut julkisen sektorin toimijat ovat päävastuussa tästä alueesta, ja että toteuttamalla ydintoimintaansa kirjastot tekevät riittävästi ja täyttävät yhteiskunnalliset velvoitteensa. Rowley esittää kuitenkin useita vakuuttavia syitä, jotka puoltavat kirjastojen ekologisesti kestäviä toimintatapoja. Näitä perusteluja on koottu myös muista lähteistä taulukkoon 1. Kirjaston valmista toimintaverkostoa koskevaa lähdettä ei löytynyt, mutta käytn asiassa omaa päättelyä. Taulukossa esitetyjä perusteluja avataan tarkemmin alaluvuissa 2.1.1 – 2.2.7.

Taulukko 1. Perusteluja kestävän kehityksen ottamiseksi osaksi kirjaston arvoja ja toimintatapoja

Ekologiset ja moraaliset syyt	Ympäristöongelmat ^{1a} , ^{1b}	Esimerkin näyttäminen ^{4, 5}	Sosiaalinen vastuullisuus ⁴	Sopeutuminen ympäristö- muutoksiin ^{1b}
Ulkoiset vaatimukset	Kehysorganisaation vaatimukset ⁴	Rahoittajan vaatimukset ⁴	Yhteiskunnan odotukset vastuullisuudesta ⁴	Yhteiskunnan tarpeiden muuttuminen ³
Sisäiset syyt	Henkilökunnan omistautumisen lisääminen ⁴	Kirjaston roolin kasvattaminen ⁴	Toiminnan legitimiteetin säilyttäminen ⁴	
Sopivuus kestävyyden edistämiseen	Valmis toimintaverkosto	Julkinen tila ²	Epäkaupallisuus, maksuttomuus ²	
Taloudelliset syyt	Energian ja veden säästäminen tuo säästöjä ⁴	Matkustamisen väheneminen tuo säästöjä ²		
Imago ja näkyvyys	Markkinointi ⁵	Imagon kohentaminen ⁴	Uusien käyttäjien saaminen ³	
Terveyden edistäminen	Urheiluvälineiden lainaus ³	Sisäilman laatu ^{1a}	Myrkyttömät, ympäristöystävälliset siivousaineet ^{1a}	

1a Antonelli 2008, 1, 4

1b Antonelli 2012, 241–242, 243

2 Hauke ja Werner 2013, 176

3 Michnik ja Eriksson 2014, 167, 169

4 Rowley 2006, 271

5 Sahavirta 2012, 17–19

2.2.1 Ekologiset ja moraaliset syyt

Ekologiset ja moraaliset syyt kirjastojen vihertymiselle lähtevät tosiasioiden tunnustamisesta: maapallon tila huononee koko ajan. Painimme valtavien ongelmien kuten ilmastonmuutoksen, biodiversiteetin vähentymisen, saastumisen ja metsäkadon kanssa. Oman lisänsä ongelmavyöhytyihin tuo öljyn tuotantohuippu, mikä tarkoittaa sitä, että halvan öljyn aika on ohi ja energiakriisi ovella.

(Antonelli 2008, 1 ; Antonelli 2012, 241–242)

Näiden ongelmien vuoksi, moraalista ja eettisistä syistä, monet kirjastot haluavat vähentää omaa ekologista jalanjälkeään ja auttaa yhteisöjään. Kirjastot auttavat jakamalla tietoa ympäristöasioista, lainaamalla esineitä ja näyttämällä esimerkkiä. Ekologiset rakennukset itsessään toimivat esimerkkeinä, samoin kierrättäminen. (Antonelli 2008, 9; Rowley 2006, 271) Sahavirta (2012, 18) mainitsee myös esimerkin, jota vihreät kirjastot voivat näyttää muille, ei vielä vihreille kirjastoille. Sahavirran johtamalla Vallilan kirjastolla on Ekokompassi-ympäristömerkki ja kirjasto oli mukana Kestävä kehitys kirjastoissa -projektissa. Kirjaston työtä ympäristön hyväksi on kierretty esittelemässä muille helsinkiläisille kirjastoille. Tavoitteena on herättää keskustelua aiheesta, jakaa kokemuksia ja näyttää ettei ympäristöystävällisyys vaadi mahdottomia.

Kirjastot ovat pitkään pyrkineet olemaan sosiaalisesti vastuullisia. Tasa-arvoisten mahdollisuuksien ja demokratian edistäminen ovat mm. IFLAn ja UNESCO:n julkilausumia kirjastojen tavoitteita, joita useimmat kirjastot pitävät tärkeinä. Taloudellisen epätasa-arvon lieventäminen ja torjuminen kuuluvat myös perinteisiin yleisten kirjastojen tavoitteisiin. (Rowley 2006, 271–272; Michnik & Eriksson 2014, 166, 169) Sosiaalinen vastuullisuus ja kestävyys ovat osa kestävä kehitystä (Ympäristöministeriö). Koska kaikki hyvinvointi perustuu luonnonvarojen käyttöön, ei sosiaalista kestävyttä voi olla ilman ekologista kestävyttä.

Ilmastonmuutoksen torjuminen, siihen sopeutuminen ja energiapulaan sopeutuminen vaativat pitkälti samoja toimenpiteitä: Antonellin mukaan meidän pitää oppia uudelleen viljelemään maata, kutomaan, ompelemaan, korjaamaan esineitä, laittamaan ruokaa ja elämään säästäväisesti. Kirjastot voivat toimia yhteisöjensä ”turvasatamina” ja järjestää tilaisuuksia, joissa opetellaan elintärkeitä taitoja. (Antonelli 2012, 243)

2.2.2 Ulkoiset vaatimukset

Vaatimukset kestävyydestä voivat tulla kirjaston ulkopuolelta eli rahoittajalta tai muulta kehysorganisaatiolta (Rowley 2006, 271). Vaatimuksia esittävät yleensä kunnat, yliopistot ja muut oppilaitokset. Yhteiskunnan tarpeet muuttuvat niin, että kirjastoilta aletaan edellyttää erilaista toimintaa kuin aiemmin. Tarpeita ovat muuttaneet niin tekniset edistysaskeleet kuin ympäristön tilan huonontuminen.

Esimerkiksi Helsingin kaupunki suhtautuu myönteisesti ympäristöasioihin. Se haluaa olla ympäristöystävällinen kaupunki ja kaupungin virastoilta edellytetään omaa ympäristöohjelmaa. Lisäksi kaupungin palkkalistoilla on ympäristötoiminnan ammattilaisia, joilta saa apua. Helsingin kirjastojen ei siis tarvitse perustella kunnan päättäjille kestävän kehityksen kestävyyttä. (Sahavirta 2012, 14)

Kirjastot ja muu julkinen sektori ovat yrityksiin verrattuna omaksuneet hitaammin ympäristöjohtamisen. Tämä johtuneen niiden pitkäaikaisesta sitoutumisesta sosiaaliseen vastuuseen, mitä on pidetty itsestäänselvyytenä. Se ei kuitenkaan enää ehkä takaa riittävän suurta sitoutumista ympäristöasioihin. (Rowley 2006, 272) Kaikilla kirjastoilla ei ole omaa ympäristöohjelmaa. Esimerkiksi Tampereen kaupunginkirjaston sivuilta ei löydy mitään mainintaa kestävästä kehityksestä tai ympäristöasioista (Tietoa meistä). Näin siitä huolimatta, että Tampereen kaupunki on sitoutunut kestäväan kehitykseen ja se on mm. reilun kaupan kaupunki (Kestävä kehitys, Tampere).

Esineiden lainaaminen kirjastosta voi johtua kehysorganisaation vaatimuksesta. Esimerkiksi sähkömittareita ja polkupyöriä on kunnan päätöksellä alettu lainata ainakin Ruotsissa. (Michnik & Eriksson 2014, 168) Tämä heijastaa sitä, että yhteiskunnan tarpeet muuttuvat – täytyy säästää energiaa ja liikkua päästöttömästi – ja kirjasto valjastetaan sopivana paikkana toteuttamaan tehtävää. Toinen esimerkki yhteiskunnan tarpeiden muuttumisesta on jatkuvasti tärkeämmäksi muuttuva pääsy internetiin. Taatakseen tasa-arvoisen pääsyn tiedon lähteille kirjasto voi alkaa lainata tabletteja tai lukulaitteita. (Michnik & Eriksson 2014, 167)

2.2.3 Sisäiset syyt

Kirjastojen viherryttämisen yhtenä päämääränä – ympäristöystävällisyyden lisäksi – voi pitää yleisen kirjaston mullistamista ja sen valmistelua laajennettuun ja keskeiseen rooliin yhteiskunnassa. Tämä päämäärä liittyy Antonellin artikkelissa erityisesti Siirtymäliikkeen kanssa tehtävään yhteistyöhön ja yhteiskunnan laajamittaiseen muuttamiseen. (Antonelli 2012, 242) Siirtymäliikkeen päämääriä ovat mm. sitkeiden, erilaisista kriiseistä selviytyvien (resilient) yhteisöjen rakentaminen, paikallistalouden vahvistaminen, öljyriippuvuudesta irti pääseminen, hiilipäästöjen vähentäminen ja ruokaturvan parantaminen (Antonelli 2012, 243; Hopkins ja Lipman 2009, 8). Yleisillä kirjastoilla ja siirtymäliikkeellä on hyvin samankaltaisia periaatteita tiedon

jakamisen, avoimuuden ja verkostoitumisen suhteen. Myös positiivinen visiointi, sisäinen ja ulkoinen muutos (inner and outer transition) esimerkiksi oppimisen ja kehittymisen muodossa ja sitkeiden yhteisöjen rakentaminen voisivat aivan hyvin kuulua kirjastojen periaatteisiin. Antonelli (2012, 245) suosittelee yhteistyötä Siirtymäliikkeen kanssa, tosin Suomessa liike lieene kuivunut kasaan alkuinnostuksen jälkeen. Vastaavaa ohjelmaa voi kuitenkin järjestää yhteistyössä esimerkiksi Marttojen, kaupunkiviljelijöiden ja ympäristö- ja eläinoikeusliikkeen kanssa. Kirjastojen toiminnan viherryttäminen on kirjastoille mahdollisuus nostaa profiliaan ja palvella paremmin yhteisöjään.

Kirjaston sisäinen vihertymiskampanja voi muuttaa työyhteisöä positiivisella tavalla. Se voi johtaa vahvempaan tiimiytymiseen, parempaan viestintään, säästöihin ja uusiin hyödyllisiin kumppanuuksiin esimerkiksi kunnan eri toimijoiden välillä. Ympäristöohjelma voi myös voimauttaa työyhteisöä, jonka tunnelmat ovat pohjalukemissa. Poughkeepsien kirjastossa New Yorkissa julistettiin leikkimielinen kilpailu eri kerrosten työntekijöiden välille siitä, ketkä keksivät eniten viherryttäviä ideoita. Kilpailun tuloksena syntyi lähes kaksisataa ideaa, joista useita voitiin ottaa käyttöön. Kirjasto selätti talousvaikeutensa säästämällä energiaa ja työntekijät tunsivat voivansa vaikuttaa työpaikkansa kohtaloon. (Aldrich ym. 2013, 18–19)

2.2.4 Kirjaston sopivuus kestävän kehityksen edistämiseen

Hauke ja Werner (2013, 176) toteavat, että kirjastot sopivat kestävän kehityksen esittelyyn ja edistämiseen, koska ne ovat epäkaupallisia, julkisia paikkoja. Kaikki ovat tervetulleita kirjastoon ja voivat viettää siellä aikaa käyttämättä rahaa. Kirjastot sopivat erinomaisesti myös esineiden lainaamiseen, sillä kirjastoverkosto on jo valmiiksi melko kattava, kirjastoilla on toimivat lainausjärjestelmät eikä uutta järjestelmää tai tiloja tarvitse etsiä.

Pääkaupunkiseudulla kirjastojen tiloja hyödynnetään innovaatioiden esittelyssä ja kehittämisessä. Kirjastoihin on tuotu kiertäviä Kokeilupisteitä joissa voi kokeilla ympäristöystävällisiä uusia keksintöjä, ratkaisuja ja palveluita. Toiminta tähtää innovaatioiden leviämiseen ja kirjastot, joihin ihmiset tulevat viettämään aikaa, ovat erinomainen paikka tehdä sitä. Kirjastot sopivat tällaiseen tarkoitukseen myös siksi, että ne ovat joustavia: Kokeilupisteen blogissa ylistetään, kuinka helppo kirjastoihin oli viedä esittelypisteitä (Aho, 2014).

Yksi Helsingin kaupunginkirjaston missioista on edistää kestävästä kehitystä. Sille on varattu kirjaston sivustolta oma sivunsa, jossa luvataan olla näkyvästi vihreitä, kierrättää, säästää

ympäristöä, näyttää esimerkkiä, hankkia kestävää ja laadukasta ja olla kaikille yhteinen tila. Maksuttomuus mainitaan tärkeänä ja harvinaistuvana elementtiä. ”Kaupunkioiloissa maksuton julkinen tila alkaa olla ylellisyyttä. Vihreä kirjasto tarjoaa ilmaista tilaa työskentelyyn ja vapaa-aikaan. Yhteinen olohuone sammuttaa valot yksityiskotien olohuoneista.” (Kestävä kehitys, Helsinki)

Myös Antonelli (2012, 245) toteaa kirjastojen olevan yhteisinä tiloina ihanteellisia yhteisön jäsenten kouluttamiseen. Maksuttomuus ja julkisuus takaavat sen, että kaikilla on yhtäläinen mahdollisuus hyötyä verovaroin rahoitetuista palveluista ja saada tietoa ympäristöä säästävistä elämäntavoista ja innovaatioista sekä yhteiskunnallisesta toiminnasta kestävä kehityksen puolesta.

Bikes, Buildings and Broccoli -ohjelman lanseerannut Arlingtonin kirjasto korostaa sivuillaan yleisten kirjastojen ainutlaatuista asemaa paikallishallinnon ja yhteisön solmukohtana, jossa yhdistyvät koulutus ja kommunikointi. Kirjastossa yhdistyvät mahdollisuudet laajaan näkyvyyteen, hallinnon päätösten demystifiointiin, ympäristötietoisuuden kasvattamiseen ja innovatiiviseen yhteistyöhön sekä käytännön sovellusten ja uusien aloitteiden esittelyyn. (Urban libraries council: Bikes, Buildings and Broccoli)

2.2.5 Taloudelliset syyt

Kirjastot voivat saavuttaa mittavia säästöjä vähentämällä energian, veden ja paperin kulutusta. Yhdysvalloissa talousvaikeuksien kanssa painineet kirjastot ovat alkaneet säästää energiaa ja muita resursseja, ja selittäneet talousvaikeutensa tästä saatujen säästöjen avulla. Veronmaksajiakin kiinnostaa, miten rahat käytetään. Energia- ja kustannustehokkaat ratkaisut ovat viisasta julkisten varojen käyttöä. (Aldrich ym. 2013, 18–19) Myös videoyhteyksin pidetyt kokoukset vähentävät matkustamista ja tuovat säästöjä. (Hauke ja Werner 2013, 176)

Yhteiskunnan taloudelliseen kestävyyteen kirjastoilla on epäsuora vaikutus paitsi yleissivistyksen, myös työtilojen tarjoajana. Aalto-yliopiston selvityksen mukaan kirjastoista on tullut ajatushautomoita. Erityisesti aloittelevat pienyritykset ja freelancerit käyttävät kirjastoa työhuoneena, joka mahdollistaa keskittyneen työskentelyn. Kirjastoissa on myös maksuton langaton verkko ja mahdollisuus tulostaa. Yhdyskuntasuunnittelun professori Kimmo Lapintie uskoo, että kirjastojen muuttunut rooli on jäänyt monelta huomaamatta, ja hyvä kirjastoverkosto voi tulevaisuudessa olla kunnille todellinen vetovoimatekijä. Etätyön lisääntyessä hyvät ilmaiset työskentelytilat voivat

vetää kuntaan veronmaksajiksi freelancereita ja uutta luovia yrittäjiä. (Luoma 2014)

2.2.6 Imago ja näkyvyys

Kestävän kehityksen ottaminen mukaan arvoihin ja toimintaan on nykyään myös muotiasia: itseään kunnioittavalla organisaatiolla on oltava ympäristö- tai kestävän kehityksen ohjelma. Kuitenkin kestävän kehityksen voi sanoa olevan kirjastoilla aidosti verissä. Onhan yleinen kirjasto alusta alkaen ollut yleishyödyllinen laitos ja sen toiminta on perustunut aineiston kierrättämiseen. Kirjasto ei tarvitse kestävän kehityksen strategiaa julkikuvansa kiillottamiseen samaan tapaan kuin liikeyritys saattaa tarvita sitä toimintansa viherpesemiseen. Silti uusien tehtävien, kuten ympäristökasvatuksen, omaksuminen nostaa myös kirjaston profilia ja tuo uutta legitimizeettiä sen olemassaololle.

Kirjaston sitoutumisesta ympäristöasioihin ja kestävään kehitykseen pitää tiedottaa kirjaston käyttäjille. Ympäristöohjelman pitää näkyä nettisivuilla, ilmoitustauluilla, materiaaleissa ja tapahtumissa. Sahavirran (2012, 17–19) sanoin: ”Tänä päivänä ei riitä, että kirjasto on ympäristötietoinen. Se pitää myös sanoa ääneen tai paremminkin huutaa täyttä kurkkua.” Kirjaston pitää nykyään muutenkin markkinoida itseään ja luoda itsestään tarinaa vastuullisena toimijana. Erityisesti tämä koskee uusia palveluita, kuten esineiden lainaamista. Ekologisuus ja uudet ympäristöystävälliset palvelut ovat tapa markkinoida kirjastoja. Riittävien resurssien saamiseksi päättäjiltä kirjaston on näytävä ja näytettävä edistävänsä tärkeitä asioita. Päättäjien lisäksi kuntalaisten ja median on tiedettävä mitä kirjasto tekee.

Kirjasto voi lisätä näkyvyyttään ja tavoittaa uusia käyttäjiä laajentumalla seiniensä ulkopuolelle. Kirjastojen kannattaa osallistua tapahtumiin, esimerkiksi lähiruokatoreille. (Aldrich ym. 2013, 20) Jonkinlainen ”kirjakaappi” lähiympäristössä voi vähentää ajomatkoja kirjastoon. Lempäälän Ideapark-kauppakeskuksessa kokeiltiin kirja-automaattia vuosina 2007–2009. Automaatti lainasi kirjoja, otti vastaan palautuksia ja järjesti palautukset takaisin kokoelmaan. Kirja-automaatti kuitenkin poistettiin vähäisen käytön vuoksi. (Saari 2010, 1) Jännittävä esimerkki kirjojen viemisestä lähelle lukijoita on The little free library. Yhdysvaltalainen järjestö kehittää vaihtoehtoja kirjojen viemiseksi ulkoilmaan: käytöstä poistetut puhelinkopit, puut, ”linnunpöntöt” ja koirankopit voivat toimia kirjavaihdon paikkoina. Toiminta ei ole kaupunginkirjastojen alaista, vaan verrattavissa esimerkiksi Book crossing -toimintaan. (Aldrich ym. 2013, 20; Little free library)

Osallistuminen tapahtumiin ja aineiston jakelu kirjastopyörällä lisäävät kirjaston näkyvyyttä ja parantavat julkikuvaa ekologisesti. Espoossa ja Helsingissä on kirjastopyöriä, joilla ajetaan kauniilla ilmalla sinne missä ihmisiä liikkuu: uimarannoille ja tapahtumiin. Esimerkiksi kesällä 2014 viisi kirjastopyörää osallistui Pride-kulkueeseen. Tapiolan kirjastopyörässä on aurinkopaneelit, joista saadaan virtaa musiikin soittamiseen ja mobiililaitteisiin. (Kirjastopyörä; Kirjastopyörän Facebook-sivu)

2.2.7 Terveyden edistäminen

Vihreät kirjastot voivat edistää terveyttä monella tavalla. Ekologisessa rakentamisessa kiinnitetään erityistä huomiota sisäilman laatuun, luonnonvaloon ja muuhun rakennuksen käyttömukavuuteen. Kun lattiat täytyy uusida, valitaan kierrätettävä materiaali, esimerkiksi bambu, joka ei pilaa sisäilmaa myrkyllisillä kaasuilla. Ilmanvaihdon pitäisi toimia niin, ettei siitä synny rasittavaa melua tai vetoa (Aldrich ym. 2013, 17, 26, 34; Antonelli 2008, 3–4)

Jotkin vahvoja kemikaaleja sisältävät siivousaineet voivat aiheuttaa allergiaa ja astmaa. Siivousaineiden vaihtaminen myrkyttömiin, kasvipohjaisiin tuotteisiin parantaa myös sisäilman laatua ja siivoojien työturvallisuutta. (Antonelli 2008, 4) Aldrich ym. (2013, 25) suosittelevat vetyperoksidia, mikrokuituliinoja ja siivousajankohdan siirtämistä yöstä valoisaan aikaan sähkön säästämiseksi. Höyrypesurilla voi siivota ja desinfioida pintoja ja tekstiilejä pelkän vesihöyryn avulla. Myös perinteiset etikka ja ruokasooda sopivat monen kohteen puhdistamiseen myrkyttömästi.

Ruotsalainen tutkimus mainitsee esineiden lainaamisen perusteluna terveyden edistämisen ja liikkumaan kannustamisen (Michnik & Eriksson 2014, 167). Esineitä lainaavat kirjastot pitävät usein kokoelmissaan erilaisia urheiluvälineitä. Helmet-kirjastojen valikoimista löytyy esimerkiksi tennismailoja, footbageja, suksia, retkiluistimia, jumppakuminauhoja, pesäpallomaila ja -räpylä, tasapainolevy, askelmittari, sykemittareita ja esinelainauksen ”klassikko” kävelysauvat. Lainaaja voi edistää terveyttään myös käyttelemällä verenpainemittaria, roskapihtejä ja kasvikuivuria. (Lainattavat esineet) Välineiden avulla voi kokeilla eri urheilulajeja ja kuntoilutapoja investoimatta suuria summia välineisiin, jotka saattaisivat jäädä komerontäytteeksi. Urheiluvälineiden lainaus edistää terveyden lisäksi tasa-arvoisten mahdollisuuksien antamista kaikille, mikä on yksi mm. IFLAn ja UNESCO:n julkilausumista kirjastojen tavoitteista (Michnik & Eriksson 2014, 166).

2.3 Vihreä kirjastoliike

Vihreä kirjastoliike eli The Green Library Movement on lähtöisin Yhdysvalloista. Se koostuu kirjastoista, kirjastonhoitajista, kaupungeista, kunnista ja collegejen ja yliopistojen kampuksista, jotka ovat omistautuneet kirjastojen viherryttämiseen (greening) ja vähentämään niiden ympäristövaikutuksia. (Antonelli 2008, 1) Vihreä kirjastoliike on levinnyt maailmanlaajuisesti ilmiöksi. Se ei näytä olevan virallinen organisaatio, vaan pikemminkin kattokäsite tai löyhä verkosto erilaisille kestävyttä korostaville kirjastohankkeille.

Keskustelua kirjastojen ja kirjastonhoitajien asemasta ympäristöliikkeessä on käyty jo 1970-luvulta lähtien. Asia eteni hitaasti, mutta ajoittain nähtiin yrityksiä edistää ajatusta, että kirjastojen pitäisi ottaa johtava rooli vastuullisuuden opettamisessa. (Hauke, Latimer & Werner 2013, 5) Varsinaisen liikkeen, The Green Library Movementin, voi sanoa olleen olemassa 1990-luvun alusta asti (Antonelli 2008, 1).

Ensimmäiset vihreitä kirjastoja käsittelevät artikkelit julkaistiin The Wilson Library Bulletin -lehdessä helmikuussa 1991. Ne olivat

- James ja Suzanne LeRuen ekologista elämäntapaa ja kirjastotyötä käsittelevä ”The Green Librarian”
- Tom Watsonin ”Finding the Trees in the Forest: Environmental Information Sources”
- Linda Romen ”Celebrating Earth Day all Year Long”
- Ann Eaganin ”Noise in the Library: Effects and Control”
- Steven Smithin ”The Library as an Environmental Alternative (Among Other Things)”.

Artikkelit ilmestyivät pian kahdennenkymmenennen Earth Dayn (Maan päivä, 22. huhtikuuta) jälkeen. Sen juhlinta sai valtavasti huomiota mediassa ja herätti uudelleen kiinnostusta ympäristöliikettä kohtaan. (Antonelli 2008, 2) The Wilson Library Bulletin -lehdessä julkaistujen artikkelien aiheet ovat ajankohtaisia edelleen, mutta vihreiden kirjastojen rakentaminen on noussut näiden rinnalle merkittäväksi teemaksi.

Vuonna 1992 alettiin julkaista The Green Library Journal -lehteä. Sen julkaisutoimikunta oli maailmanlaajuinen, mutta the American Library Associationin (ALA) 1989 perustetulla Task Force

for Environmentilla (TFOE) ³ oli merkittävä rooli ensimmäisessä numerossa. Julkaisun oli tarkoitus olla kansainvälinen foorumi kirjastonhoitajille, järjestöille, kouluttajille ja yksityisille kansalaisille. Vuonna 1993 julkaistiin Assistant Librarian -lehdessä C. Attonin artikkeli ”Green Librarianship: A Revolt against Change”, joka käsitteli kirjastonhoitajien vihreitä tekoja Yhdysvalloissa ja varoitti iso-britannialaisia kirjastonhoitajia omaksumasta kaupallista toimintamallia (business-consumer model). Antonellin mukaan vasta kymmenen vuoden päästä ilmestyivät seuraavat vihreät kirjastoartikkelit. Hiljaisuuden rikkoivat vuonna 2003 Amy Cantú ja Beth Andersen artikkelillaan ”It's Not Easy Being Green But It Sure Is Fun: Sustainability Programming at the Ann Arbor District Library”. (Antonelli 2008, 2, 5)

Antonelli ei lähde spekuloidaan pitkän tauon syillä. Vihreää kirjastotoimintaa kuitenkin oli myös vuosina 1993–2003, esimerkiksi TFOE järjesti ympäristöaiheista konferenssiohjelmaa. Teemoina ovat olleet muun muassa ekologisesti ja sosiaalisesti vastuulliset hankinnat ja investoinnit kirjastossa (1996), Maan päivä (2001) ja energiatehokkuus ja rakentaminen (2001). (Antonelli 2008, 5)

Laajempaan tietoisuuteen kirjastoammattilaisten keskuudessa vihreä kirjastoliike löi siis läpi vasta noin vuonna 2003. Lehdistä Library Journal on ollut johtavassa asemassa vihreiden kirjastoartikkelien julkaisijana. (Antonelli 2008, 1–2) Uuden kukoistuksensa alussa liike keskittyi lähinnä ekologiseen kirjastorakentamiseen, mutta pian alettiin kiinnittää enemmän huomiota myös ympäristötietoisuuden edistämiseen ja vihreisiin kirjastopalveluihin (Hauke, Latimer ja Werner 2013, 5). Myös kirjastojärjestöt ja niiden järjestämät konferenssit alkoivat vihertyä. Käytännössä tämä näkyi muun muassa konferenssimateriaalien jakamisena sähköisesti ja pyytämällä osallistujia ottamaan mukaan oma muki ja vesipullo. Ensimmäinen ympäristöaiheita käsitellyt konferenssi järjestettiin vuonna 2000. ALA:n isännöimä konferenssi oli nimeltään Libraries Build Sustainable Communities. Sen tarkoitus oli visioda sitä, miten kirjastot voisivat räätälöidä palveluita paikallisen yhteisön tarpeisiin. Osallistujat pohtivat keinoja saada yhteisöt näkemään kirjasto paikkana julkiselle keskustelulle ja informaatioresurssina yhteisön päätöksenteossa. Osallistujat opetettiin vetämään aiheesta työpaja, jonka voi toistaa muissa konferensseissa. (Antonelli 2008, 5–6)

3 TFOElla on kaksi päämäärää: 1) lisätä kirjastonhoitajien ja muiden tietoisuutta ympäristöasioita käsittelevistä tiedonlähteistä ja 2) tunnistaa ympäristöongelmat kirjastoissa ja etsiä ratkaisuja niihin. (Antonelli 2008, 5)

TFOEn lisäksi American Library Associationin piirissä on perustettu muitakin kestävyteen suuntautuneita elimiä. Sustainability Round Table (SUSTAINRT) tarjoaa kirjastoille resursseja kestävä kehityksen tukemiseen. Se neuvoo kokoelmatyössä, näyttelyjen ja tapahtumien järjestämisessä, kommunikoinnissa ja kestävä kehityksen edistämässä sekä rakennusten ja tilojen suunnittelussa. International Sustainable Library Development Interest Group (IRRT) edistää kehitysmaissa kestäviä yhteisöperustaisia kirjastoprojekteja. (Green libraries: Resources)

Vuonna 2008 Wisconsinin yliopiston Madisonin kirjasto- ja informaatiotieteiden tiedekunta järjesti ensimmäisen kurssin kirjastoammattilaisille vihreistä käytännöistä ja ympäristöaiheisen ohjelman järjestämisestä. Verkkokurssin nimi oli Eco-Librarians: Changing Our Communities One Step at a Time. Toinen vuonna 2008 järjestetty kurssi käsitteli mm. kirjaston ympäristövaikutusten evaluointia ja ympäristön huomioon ottamista menettelytavoissa ja budjetoinnissa. Sen järjesti Southeastern Library Network. (Antonelli 2008, 5–6) Nykyään ALA ja muut tahot järjestävät erilaisia webinaareja eli verkkoseminaareja ympäristöaiheista (Filar Williams 2014; Sustainable thinking).

Yhdysvalloissa Vihreä kirjastoliike otti vaikutteita ja inspiraatiota amerikkalaiselta kestävien yhteisöjen liikkeeltä (sustainable communities movement) (Werner, Latimer & Hauke 2013, 5). Liike on moninaistunut vuoden 1992 Rion ympäristö- ja kehityskonferenssin jälkeen. Siihen kuuluu mm. siirtymäliikekaupunkeja (Transition Towns), ekokylä, Neighbourhood Renewal -remontointiohjelma, matalahiilisiä kaupunkeja (Low (or Zero) Carbon Towns), One Planet -yhteisöjä, paikallisraha-vaihtopiirejä ja monia muita. (Sustainable communities)

Vuonna 2002 International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) antoi julkilausuman, jossa todettiin, että kaikilla ihmisillä on perustavanlaatuinen oikeus terveelliseen ympäristöön, että kestävä kehityksen huomioon ottaminen on tärkeää ja että kirjastojen pitää tukea kestävä kehitystä varmistamalla vapaa pääsy tiedonlähteille. Ajatus näkyy myös IFLAn antamissa suuntaviivoissa kirjastorakentamiselle. IFLAlla on myös Special Interest Group nimeltä Environmental Sustainability and Libraries (ENSULIB), jota sponsoroi IFLAn Preservation and Conservation Section. IFLAn konferensseissa ympäristöasioita on käsitelty ainakin vuodesta 2009 asti. (Hauke, Latimer ja Werner 2013, 6–7)

2.4 Vihreät palvelut

Tässä alaluvussa määritellään puutarhan käsite ja taustoitetaan kirjallisuuden pohjalta vihreitä kirjastopalveluita eli puutarhoja, esineiden lainaamista ja ympäristölukutaitoisuuden kasvattamista sekä puutarhanhoidon terveysvaikutuksia.

2.4.1 Puutarhat

Puutarha voi kuulostaa suurelliselta sanalta ajatellen pienimpiä kirjastojen puutarhoja, jotka saattavat koostua vain muutamasta ruukusta tai viljelykassista. Kielitoimiston sanakirja määrittelee puutarhan näin:

puutarha hyöty- ja koristekasvien, vars. hedelmäpuiden, marjapensaiden t. kukkien viljelyalue. *Omakotitalon puutarha. Kasvitieteellinen puutarha. Talvipuutarha. Kauppapuutarha.*

Kuitenkin myös ruukkupuutarha on puutarha ja parvekepuutarhassakin voi kasvattaa perunaa, yrttejä ja jopa pieniä hedelmäpuita. Puutarha tai viljelmä voi olla myös laatikkoviljelmä.

viljelmä

1. taloudellisena kokonaisuutena hoidettu maatalousyksikkö. *Sadan hehtaarin viljelmä. Perhe-, osa-aikaviljelmä. Vuokraviljelmä.*

2. yhden vars. istutettavan kasvilajin viljelyala; määräämällä viljeltyt kasvit; viljelys; istutukset. *Lasinalusviljelmä. Hedelmä-, kurkku-, sieni-, mansikkaviljelmä. Riisiviljelmä. Viiniviljelmä. Ruusuviljelmä.*

Viljelmä tai puutarha voi sijaita kasvihuoneessa, laatikoissa tai avomaalla, jossa kasvit on istutettu suoraan maahan, eikä viljelmää ole katettu kasvi- tai muovihuoneella.

2.4.1.1 New Yorkin kirjastojen puutarhat

Yksi vihertymisen trendeistä on puutarhojen perustaminen kirjaston käyttäjien ja työntekijöiden iloksi ja hyödyksi. Puutarhainto on lähtenyt liikkeelle Illinoisista, Barrington Area Librarysta. Kirjasto ”maisemoitiin” istutuksin ja veistoksien avulla vuonna 1992. Kirjastossa kävijät esittivät niin paljon kysymyksiä kasveista, että kirjastossa huomattiin mahdollisuus jalkauttaa kirjaston missio ulkoilmaan. Tätä visiota toteuttavat monet New Yorkin kaupungin kirjastot, joihin on vuodesta 1997 lähtien perustettu puutarhoja yhteistyössä New York Horticultural Society (HSNY) kanssa. (Kuzyk

Puutarhat suunnitellaan helppohoitoisiksi ja kuivuutta kestäviksi ja niihin asennetaan tihkukastelujärjestelmät veden ja työn säästämiseksi. Kasvimateriaali on paikallisten taimistojen ylijäämää, joka olisi muuten hävitetty. Entisistä Rikers Islandin vangeista koostuva Green Team auttaa puutarhan perustamisessa, ja joskus rakentamisessa käytetään myös urakoitsijoita. Puutarhoja hoitavat vapaaehtoiset kirjastonkäyttäjät. Asiantuntija-apua saadaan HSNY:ltä. (Kuzyk 2007, 40–43)

Puutarhan perustaminen ja ylläpito vaativat työtä ja rahaa. Erilaisten sidosryhmien kanssa toimiminen vie aikaa ja voi vaatia paljon kokoustamista. New Yorkissa puutarhan perustamisen kulut ovat tyypillisesti 24 000–30 000 dollaria, mutta voivat nousta jopa 175 000 dollariin. Kulut pidetään alhaalla runsaalla vapaaehtoistyöllä ja osa rahoituksesta hankitaan tyypillisesti lahjoituksina yrityksiltä tai yksityishenkilöiltä. Kirjastot tekevät yhteistyötä myös kaupungin puisto-osaston kanssa. HSNY veloittaa ylläpidosta ja ohjelman järjestämisestä 4000 dollaria vuodessa, mutta yhdistys kattaa ylimenevät kulut itse. Tavoitteena on, että kirjastot hoitavat tulevaisuudessa ohjelman järjestämisen itse. (Kuzyk 2007, 43)

Puutarhojen perustamisella kaupunkiin ja erityisesti sen huono-osaisemmille alueille, on paljon etuja. Kasvit poistavat ilmasta saasteita ja pölyä ja ne tuovat kauneutta ympäristöönsä. Asukkaiden osallistuminen yhteiseen työhön puutarhassa luo tunteen jostain omasta ja osallisuudesta asuinympäristöön positiivisella tavalla sekä siitä, että omaan ympäristöön voi vaikuttaa. Puutarhoja perustettaessa mukaan on otettu esimerkiksi paikallisia päiväkoteja, naisten turvakoteja ja vammaisten kuntoutusohjelmia. Vaikka loputon kokoustaminen sidosryhmien kanssa voi tuntua arveluttavalta, on kuitenkin kestävämpää perustaa puutarha hitaasti, mutta yhteisön avulla. Tapaamiset voi nähdä investointina naapurustoon. Erilaisten sidosryhmien kanssa toimiminen auttaa luomaan yhteisöllisyyttä ja osallisuutta. Puutarhoista voi olla apua myös maahanmuuttajien kotouttamisessa. Itä-Harlemissa, Aguilarin kirjaston työpajoissa käy paljon maahanmuuttajia ja työpajoissa pyritään hyödyntämään tunto-, haju- ja makuaistia kielimuurin murtamiseksi. Green Teamissa työskentelevien entisten vankien ja paikallisten nuorten kohtaaminen Flatbushissa oli opettavaista: vangit käskivät heitä ihannoivien nuorten mennä takaisin koulun penkille. Kohtaamisissa muodostui todellinen yhteys vankien ja nuorten välille. (Kuzyk 2007, 41–43)

Lapsia ja nuoria on ollut helpompi saada mukaan puutarhojen hoitoon kuin aikuisia. Esimerkiksi

Bronsvillen sivukirjasto on saanut puutarhassaan järjestettäviin aktiviteetteihin ja työpajoihin paljon naapuruston nuoria. Tämä on vähentänyt vandalismia kirjaston ympäristössä. Myös Flatbushin kirjastossa nuorisolle on järjestetty mielekästä toimintaa ulkoilmassa ja ympäristön odotetaan siistiytyvän, kunhan puut ja pensaat kasvavat. Parhaassa tapauksessa kirjaston puutarha innostaa naapuruston asukkaita perustamaan omia puutarhoja, joten kerrannaisvaikutukset voivat olla suuria. (Kuzyk 2007, 42–43) Kanadalaisen Office of Urban Agriculturen tutkimuksen mukaan puutarhat matalatuloisten asuinalueilla ohjasivat neljä kertaa todennäköisemmin yhteisön huomion myös muihin alueen ongelmiin kuin varakkailta asuinalueilla (Kuzyk 2007, 40).

Kirjastojen puutarhoissa järjestetään monenlaista ohjelmaa. Paitsi puutarhanhoitoa, kasvien avulla voi opettaa luonnontieteitä, historiaa, mytologiaa, ravitsemusta, kirjallisuutta, taidetta ja matematiikkaa. Opiskelua voi luontevasti jatkaa kirjaston seinien sisäpuolella. Puutarha toimii tietysti myös rauhallisena paikkana lukemiselle ja oleilulle. HSNY järjestää kirjastojen puutarhoissa säännöllisesti työpajoja, jotka yhdistävät opetuksen puutarhan ylläpitoon. Tämä mahdollistaa pitkäjänteisen ja vastavuoroisen sitoutumisen yhteisön ja puutarhan välille. (Kuzyk 2007, 41–42)

2.4.1.2 Bikes, Buildings and Broccoli – Arlingtonin kirjastojen puutarhat

Virginian Arlingtonissa kaupunginkirjasto lanseerasi Bikes, Buildings and Broccoli -ohjelman. Kirjasto edistää pyöräilyä, kierrättää ja pääkirjasto on vähentänyt merkittävästi energiankulutustaan sekä asentanut aurinkopaneeleita. Ohjelman Broccoli-osuus viittaa puutarhojen perustamiseen, hyötykasvien luomuviljelyyn ja puutarhatyökalujen lainaamiseen. Pääkirjaston luomuvihannestaran lisäksi erilaisia puutarhoja on perustettu kahteen sivukirjastoon.

Viikoittaisissa Garden-talk -tilaisuuksissa puhuvat Arlington Food Assistance Center -järjestön (AFAC) ja Master Gardeners of Northern Virginian asiantuntijat. Jälkimmäinen järjestö pitää kirjastoissa ja maatilatoreilla kasviklinikoita, joihin voi tulla kysymään kasveista. Järjestö ylläpitää myös Glencarlynin sivukirjaston opetuspuutarhaa. Puutarhojen sato lahjoitetaan AFACin Plot Against Hunger -ohjelmalle, joka auttaa vähävaraisia perheitä jakamalla terveellistä ruokaa. Kirjasto on palkittu Arlington Reads -ohjelmastaan, joka käsitteli ruokaa kestävyysnäkökulmasta. Bikes, Buildings and Broccoli -ohjelman tarkoituksena on ollut syventää suhteita muuhun yhteisöön, lisätä tietoisuutta ympäristöasioista, demystifoida kestäviä käytäntöjä ja tarjota mahdollisuuksia yksilölliseen ja kollektiiviseen toimintaan. (Aldrich ym. 2013, 28–29; Arlington public library; Plot Against Hunger?)

2.4.1.3 Puutarhanhoidon terveysvaikutukset: ravinto, liikunta, mielenterveys

Puutarhoilla ja puutarhanhoidolla on paljon myönteisiä terveysvaikutuksia. Yhteisöpuutarhureita eli harrastuksena esim. palstaansa hoitavia puutarhureita tutkineet Zick ym. (2013, 1110) totesivat puutarhureiden painoindeksin olevan merkittävästi matalampi kuin naapureilla, jotka eivät harrastaneet puutarhanhoitoa. Myös puutarhureiden samaa sukupuolta olevilla sisaruksilla oli korkeampi painoindeksi kuin puutarhureilla. Ylipainoisuus oli harvinaisempaa puutarhureilla kuin näiden muuten samanlaisilla naapureilla. Puutarhureiden ja näiden puolisoitten välillä eroa ei ollut havaittavissa. Tutkimus ei ota kantaa siihen, johtuuko alempi painoindeksi lisääntyneestä liikunnasta vai suuremmasta kasvisten saannista.

Koulujen puutarhoja ja lasten hedelmien ja vihannesten saantia tutkinut laaja koe ei anna yhtä rohkaisevaa tulosta. Lasten keskimääräinen kasvisten syönti lisääntyi vain yhdellä annoksella eli noin 80 grammalla. Tutkijat toteavatkin lasten kasvisten syönnin lisäämisen olevan tehtävä, johon koulujen puutarhat eivät yksin auta. (Christian ym. 2014, 13)

Antonelli (2008, 7) lainaa useita kirjoittajia, joiden mukaan öljyhuippu, ilmastonmuutos, väestönkasvu ja taloudellinen kriisi muuttavat radikaalisti amerikkalaista elämäntapaa. Kirjastojen pitäisi reagoida muutoksiin tarjoamalla uusia vihreitä palveluita yhteisöilleen. Kirjastoista tulee paikallisia turvasatamia ja kirjaston palvelut ja resurssit ovat entistä tärkeämpiä energiapulan vallitessa – tavallisesta talouskriisistä puhumattakaan. Kirjastojen pitäisi tarjota tietoa ruoan viljelystä ja vaihtoehtoisesta lääkinnästä.

Kirjastojen puutarhoissa kävijöitä opetetaan kasvattamaan ruokaa ja avataan paikallisia ja globaaleja ruokakysymyksiä. Ei ehkä uskoisi, että yhdessä maailman rikkaimmista valtioista on paikoitellen jouduttu säännöstelemään jauhoa, riisiä ja ruokaöljyä, mutta näin kävi esimerkiksi vuonna 2008 New Yorkin osavaltiossa (Antonelli 2008, 7). Kaupunkiviljely on hyvä tapa edistää ruokaturvaa. Samalla kirjastot edistävät myös paikallista yhteisöllisyyttä. Kun ottaa huomioon muun muassa Yhdysvalloissa vallitsevan tilanteen, jossa monet köyhät ovat ylipainoisia huonon ruokavalion vuoksi, ovat kaikenlaiset ponnistukset kaupunkiviljelmien perustamiseksi erittäin tarpeellisia. Tilanne, jossa kasvikset ovat kalliita ja einekset ja pikaruoka halpoja, vahingoittaa vähävaraisten terveyttä.

Puutarhanhoidolla on tiedetty jo pitkään olevan hyviä vaikutuksia mielenterveyteen. Viime vuosina

sen käyttäminen hoidon tukena on ollut nousussa maailmanlaajuisesti. Ilmiö liittyy laajempaan ekoterapian eli luonnonympäristön käyttöön mielenterveysongelmien hoidossa. Alan tutkimusta arvioineet Clatworthy, Hinds ja Camic (2013, 216) erottavat puutarhaterapian ja terapeutin puutarhanhoidon toisistaan. Puutarhaterapiassa ammattiterapeutti käyttää puutarhanhoitoa ja kasveja apuna saavuttaakseen kliinisiä tuloksia. Terapeuttisessa puutarhanhoidossa pyritään hyvinvoinnin vahvistamiseen hoitamalla puutarhaa. Puutarhanhoito terapiana tarjoaa paljon muutakin kuin kontaktin luonnon kanssa: yhdessä olemista ja kommunikaatiota, mielekästä tekemistä ja tietojen ja taitojen kehittämistä. Vaikka pelkkä luontokuvien tai kasvien katselu purkaa stressiä, myös puutarhanhoitoon kuuluva liikunta on todettu hyödylliseksi mielenterveyden hoitamisessa. (Clatworthy, Hinds & Camic 2013, 215)

Puutarhanhoidon on todettu vähentävän stressiä, parantavan mielialaa, helpottavan masennusta ja ahdistusta. Se kasvattaa sosiaalista inklusiota, keskittymiskykyä ja itsetuntoa. Tutkimuksissa raportoitiin monia vaikutuksia: uusien taitojen oppiminen, tunne yhteydestä luonnon kanssa, tunne hyödyllisyydestä ja tuottavuudesta, kasveista kiinnostuminen, raittiista ilmasta nauttiminen, työhön kohdistuvien asenteiden, sosiaalisten taitojen ja unen laadun paraneminen. Puutarhanhoito on kokonaisvaltaista mielenterveyden hoitoa ja vaikuttaa henkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. (Clatworthy, Hinds & Camic 2013, 215, 218)

Kirjastojen puutarhoissa voidaan hyvin tarjota halukkaille terapeutista puutarhanhoitoa, yhdessä oloa, tietoa ja taitoa. Edellisessä kappaleessa luetellut vaikutukset tekevät hyvää kenelle tahansa meistä ja voivat näin ehkäistä ennalta mielenterveysongelmien, kuten masennuksen, syntymistä.

Kirjastoon perustetulla puutarhalla on myönteisiä vaikutuksia kirjaston käyttäjien lisäksi sen henkilökuntaan. Kuzyk (2007, 42) mainitsee tällaisena vaikutuksena työntekijöiden energisoitumisen: Aguilarin kirjaston työntekijöiden koko mieliala on muuttunut ja he käyvät puutarhassa säännöllisesti vain nähdäkseen, mitä siellä on tapahtunut sitten edellisen käynnin. Enää heidän ei tarvitse raahata tuoleja betonipihalle viettääkseen lounastaukonsa ulkona. Näin kirjaston kaikki työntekijät pääsevät osallisiksi vähintään passiivisesta ”puutarhaterapiasta”.

Kirjastojen puutarhoilla voi olla hyviä vaikutuksia ympäröivään yhteisöön. Ne vaihtelevat yhteisöllisyydestä terveyden ja kaupunkitilan kohenemiseen. Puutarhan voi kytkeä monella tavalla kirjaston muuhun toimintaan ja käyttää sitä ympäristökasvatuksen välineenä.

Kaiken tämän lisäksi kauniit puutarhat auttavat vetämään ihmisiä kirjastoon, mitätöiden eron

kirjaston ja kadun välillä (Kuzyk 2007, 43).

2.4.2 Esineiden lainaaminen

Monien kirjastojen kokoelmat ovat kymmenen viime vuoden aikana laajentuneet perinteisten kirjastomateriaalien (kirjat, lehdet, levyt, elokuvat) ja e-aineistojen ulkopuolelle. Tarjolla on laaja kirjo tavaraa työkaluista urheiluvälineisiin ja soittimista lukulaitteisiin (Lainattavat esineet).

Michnik ja Eriksson (2014, 166) mainitsevat, että Ruotsissa kirjastoista lainataan jopa vaatteita. Valitettavasti artikkelissa ei mainita, millaisista vaatteista on kyse. Entressen kirjasto Espoossa lainaa lasten rooliasuja eli erilaisia naamiaisasuja. (Lainattavat esineet). Rooliasujen lainaaminen onkin järkevää, sillä niitä käytetään yleensä vain kerran.⁴

Astuvatko kirjastot ja vaatelainaamot (fashion library) perinteisten pukuvuokraamojen varpaille? Toisaalta kirjastot ovat kauan tehneet niin videovuokraamojen suhteen, mutta syy niiden katoamiseen ei ole kirjastoissa, vaan muuttuneessa jakelussa eli internetin elokuvapalveluissa. Myös jakamistalous muuttaa liiketoimintaympäristöä. Jakamistalous (sharing economy) tarkoittaa yhteistä tai yhteisöllistä taloutta, kuluttamista, käyttöä ja tuotantoa. Jakamistaloudessa toimivat mieluummin vuokraavat tavaroita kuin ostavat kaikkea omaksi. Vuokraaminen tapahtuu ennemmin toisilta kuluttajilta sosiaalisen median sovellusten avulla kuin perinteisistä vuokraamoista. (Jakamistalous?)

Kirjastot perustelevat ei-perinteisiä hankintojaan ennen kaikkea sosiaalisella ja ekologisella kestävyydellä. Myös markkinointi ja uusien käyttäjien saaminen, terveyden edistäminen ja kirjaston toiminnan mahdollistaminen esiintyivät ruotsalaisessa tutkimuksessa. Nämä syyt ovat lähtöisin kirjastoista itsestään. Joskus esineitä hankitaan lainattavaksi ulkoisista syistä. Esimerkiksi kunta voi päättää lainata asukkailleen sähkönkulutusmittareita tai polkupyöriä. (Michnik & Eriksson 2014, 166–168)

Vallilan ja Viikin kirjastoissa Helsingissä on toimittu toisella tavalla. Kirjastojen kokoelmissa on kyllä lainattavia esineitä – esimerkiksi Vallilan taakkapyörä – mutta ne eivät omista kaikkia

4 Vaatteita lainataan Entressen lisäksi helsinkiläisessä Nopsa Lainaamossa ja tamperelaisessa Luottovaatteessa. Näiden lainaamoiden tarkoitus on mahdollistaa muodin seuraaminen ekologisesti ja edistää kotimaisten vaatesuunnittelijoiden näkyvyyttä. Vaatteita lainatakseen pitää maksaa muutaman kymppin jäsenmaksu. Jäsenyys on huomattavasti edullisempi kuin perinteisten pukuvuokraamojen hinnat. Luottovaate saa vaatteet lainaksi lahjoituksina suunnittelijoilta ja isommilta liikkeiltä. Nopsa on alunperin lähimatkailupalvelu, joka nostaa esiin paikallista luksusta. (Luottovaate; Nopsa perustaa vaatelainaamon)

lainaamiaan esineitä itse. Nettivuokrauspalvelu Kuinoma tekee yhteistyötä kirjastojen kanssa. Kuinoma antaa käyttäjille mahdollisuuden vuokrata ja lainata omia tavaroitaan yhteisöllisesti toisille käyttäjille. Kirjaston tarvitsee siis toimia vain paikkana, jossa vaihto tapahtuu. Ostaminen ja varastointi on ulkoistettu vapaaehtoisille. (Lainattavat esineet; Sahavirta 2012, 18)

Myös mahdollisuus käyttää tietokonetta kirjastossa säästää luonnonvaroja. Varsinkaan kaikilla seniorikansalaisilla ei ole omaa tietokonetta tai älypuhelinia eikä sitä ole tarpeen hankkia, jos käyttö ei ole päivittäistä. Tavallisen tietokoneen ja tulostimen kirjastossa ”lainaamisen” tavoin muiden esineiden lainaaminen voi auttaa laskemaan kulutusta kestäväälle tasolle.

2.4.2.1 Tutkimus esineiden lainaamisen perusteluista

Michnik ja Eriksson (2014, 165–166) jakavat esineiden lainaamisen syyt kirjaston tavoitteisiin, toimintoihin tai työkaluihin liittyviin syihin. Tavoite on esimerkiksi saada kaikki lapset lukemaan kirjallisuutta. Toiminto olisi silloin satutuntien ja lasten lukupiirien pitäminen. Työkalut viittaavat fyysisiin tai digitaalisiin esineisiin, välineisiin tai tarvikkeisiin, joilla toimintoja toteutetaan. Nämä voivat olla mitä vain painetusta dokumentista käsinukkeihin. Kirjastonhoitaja voi käyttää kirjasta tehtyä elokuvaa (työkalu) lukupiirissä (toiminto) saadakseen kaikki lapset lukemaan (tavoite). Toinen esimerkki tavoitteista, toiminnoista ja työkaluista on kirjasto urbaanin yhteiskunnan uudistajana ja elävöittäjänä: kirjasto toimii tilan tarjoajana (placemaker). Kirjastoja kehitetään mielenkiintoisiksi paikoiksi, jotka tarjoavat houkuttelevia kokemuksia ja mahdollisuuksia. Tilan tarjoaminen ei ole tavoite sinänsä, vaan toiminto, ja tavoite on uudistunut yhteiskunta. Tavoitteista seuraavan toiminnan konkreettinen muotoilu perustuu paikallisen yhteisön ja yhteiskunnan tarpeisiin. Nämä tarpeet ovat muuttumassa niin digitaalisen maailman kehittymisen kuin muidenkin kehityskulkujen vuoksi. Siksi kirjastot saavat uusia rooleja ja tarvitsevat uusia taitoja, jotta kirjaston tärkein tavoite – sosiaalisesti kestävä, demokraattinen yhteiskunta – saavutettaisiin.

Kirjastoammattilaiset sekä kritisoivat että ylistävät esineiden lainaamista ja keskustelua kokoelmista käydään jatkuvasti. Kokoelmien ja palveluiden kehittämisen syiden pitäisi olla yhdenmukaisia kirjaston tavoitteen ja mission kanssa. Syynä ei saisi olla vain uusien käyttäjien houkuttelu kirjastoon. Tässä on riskinä, että entiset ei-käyttäjät eivät käytä perinteisempiä kirjastopalveluita, koska yhteys uusien kokoelmien ja palveluiden ja muun kirjaston välillä hämärtyy. (Michnik & Eriksson 2014, 165–166) Jos kirjasto on valmis ottamaan sen ”riskin”, että uudet käyttäjät eivät edelleenkään lainaa kirjoja, esineiden lainaus on ekologisesti perusteltua.

Tutkimuksessaan Michnik ja Eriksson (2014, 166-167) kysyivät ruotsalaisilta yleisten kirjastojen johtajilta miten nämä perustelevat ei-perinteiset kokoelmansa. Kokoelmien luonnetta tarkennettiin monivalinnalla seuraavista kategorioista: taide/maalaukset, vaatteet, pelit/palapelit, puutarhatyökalut, kotitaloustarvikkeet, informaatio- ja kommunikaatioteknologia, vapaa-ajanvälineet, työkalut, lelut, videopelit, pelikonsolit ja muut (esimerkiksi sateenvarjot). Vaihtoehdot perustuvat Ruotsissa ja muissa pohjoismaissa lainattaviin esineisiin. Ensin kyselyn vastaukset eli perustelut jaettiin sisällön perusteella muodostettuihin kategorioihin ”kestävyys”, ”markkinointi” ja ”terveys”. Sitten vastaukset lajiteltiin sen mukaan, perustuivatko ne kirjaston tavoitteisiin, toimintoihin vai työkaluihin.

Tutkimuksessa esiin nousseet yleisen kirjaston tavoitteet olivat kestävän yhteiskunnan luominen, käyttäjien aktivoiminen ja kirjaston parantaminen.

- Ekologiseen ja sosiaaliseen kestävyysliittymään liittyvät syyt olivat pääosassa kestävän yhteiskunnan luomisessa. Taloudellinen kestävyys tuli esille vain siinä, että esineitä lainataan ostamisen sijaan. Tosin toisinaan esine lainataan ennen itselle ostamista. Koska talousjärjestelmämme perustuu talouskasvuun ja rahan liikkeeseen, Michnikin ja Erikssonin on vaikea nähdä tässä tapauksessa lainaamisen yhteyttä taloudelliseen kestävyysliittymään.
- Tietoteknisten välineiden lainaamista kirjastonjohtajat perustelivat sosiaalisella kestävyysliittymällä eli tasapuolisella oikeudella tietoon. Samoin urheiluvälineiden ja videopelien lainaamista perusteltiin tasapuolisilla mahdollisuuksilla.
- Esimerkiksi sähkönkulutusmittareiden lainaamista perusteltiin ekologisella kestävyysliittymällä ja ympäristötietoisuuden kasvattamisella.
- Käyttäjien aktivoiminen sisältää osallistumisen, terveyden ja aktiivisen elämäntavan edistämisen. Myös kielten oppiminen, luovuus ja nautinto nousivat perusteluissa esiin.
- Kirjaston parantaminen liittyy kirjaston tekemiseen houkuttelevammaksi ja viihtyisämmäksi paikaksi. Esimerkiksi pelit lastenosastolla houkuttelevat lapsia kirjastoon. (Michnik & Eriksson 2014, 167)

Kirjaston toimintoihin liittyvät perustelut on tutkimuksessa jaettu kirjaston missioon liittyviin, toiminnot mahdollistaviin ja yhteistyöhön liittyviin perusteluihin. Michnik ja Eriksson (2014, 167) erottavat toisistaan kirjaston mission ja tavoitteet.

- Missio voi olla esimerkiksi nykyajan media- ja informaatioedellytysten täyttäminen ja siksi

kirjasto tarjoaa käyttäjilleen informaatio- ja kommunikaatioteknologiaa.

- iPadeja tai satukasseja voidaan käyttää jonkin kirjaston toiminnon mahdollistamiseen, kuten satutuntien tai pelitapahtumien pitämiseen. Kävelysauvojen lainaus mahdollistaa sauvakävelykerhon pitämisen.
- Yhteistyö ulkopuolisten tahojen kanssa liittyy esimerkiksi polkupyörien tai sähkönkulutusmittarien lainaamiseen. Kunta voi haluta lainata asukkaille edellä mainittuja esineitä. Näistä polkupyörä on hankalampi yhdistää kirjaston perinteiseen informaation jakamisen tehtävään kuin sähkönkulutusmittari.

Työkaluihin liittyvissä perusteluissa nousevat esiin lainattavat työkalut ja kirjaston käyttämät ”työkalut”, joka kategoriana menee päällekkäin aktiviteettien mahdollistavien esineiden kanssa.

- Lainattavien työkalujen kohdalla esiin nousevat taas ulkoiset vaatimukset (esimerkiksi sähkönkulutusmittari).
- Toinen tutkimuksessa ilmennyt argumentti on, että työkaluja kuten poraa tai sahaa tarvitaan harvoin eikä jokaisen ole järkevää ostaa niitä. Siksi kirjaston on järkevää lainata niitä. (Michnik & Eriksson 2014, 168)

Työkaluihin liittyvän kategorian vastauksissa ei viitattu kirjaston tavoitteisiin tai toimintoihin. Tutkimuksesta saa sen kuvan, että työkalujen lainaaminen on itsetarkoituksellista ja irti kirjaston muista toiminnoista ja tehtävistä. Artikkelissa todetaan, että työkalujen lainausta ei perusteltu vastauksissa vähävaraisten tukemisella tai sosiaalisella kestävyydellä. (Michnik & Eriksson 2014, 168) Näin olisi kuitenkin voitu tehdä. Myöskään ekologiset perustelut eivät nouse esiin, vaikka niitä rivien välistä voisikin lukea: luonnonvaroja kuluu vähemmän työkalujen valmistukseen jos jokaisen ei tarvitse ostaa niitä itselleen. Kirjaston on myös mahdollista ja järkevää ostaa laadukkaita ja kestäviä työkaluja. Sen sijaan yksittäinen kuluttaja, joka tarvitsee työkalua harvoin, sortuu helposti ostamaan halvimman vaihtoehdon mikä ei yleensä ole ekologisesti kestävä.

Tutkimuksessa tuli esiin kaksi yleisen kirjaston tavoitetta: sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Nämä tavoitteet ovat hyvin laajoja, ja kirjastoilla on entuudestaan laaja kirjo tehtäviä ja rooleja. Siksi kirjoittajien mielestä on vaarana, että nämä päämäärät repivät kirjastoa eri suuntiin ja kasvattavat kirjaston fragmentoitumisen riskiä, etenkin koska ekologisesti kestävä yhteiskunta ei ole osa perinteistä kirjaston tavoitetta eli sosiaalisesti kestävä yhteiskuntaa. Siksi olisi syytä miettiä miten pitkälle kirjastoa voi venyttää ja miten esinekokoelmat saadaan integroitua osaksi kirjaston

tavoitteita ja toimintoja. Kirjaston henkilökunnan pitäisi pystyä käyttämään ei-perinteisiä kokoelmia ja palveluita niin, että ne edistävät kirjaston tavoitteiden saavuttamista ja siten tulevat osaksi yleistä kirjastoa. Muutoin riskinä on väärin odotusten luominen sellaisille ihmisille, jotka eivät tunne yleisten kirjastojen toimintaa hyvin. (Michnik & Eriksson 2014, 168–169)

Edellä mainitut seikat ovat pohtimisen arvoisia, mutta kirjoittajat mahdollisesti liioittelevat ei-perinteisten kokoelmien ja palveluiden tuomia riskejä. Aikojen muuttuessa yhteiskunnan tarpeet ja odotukset muuttuvat. Jos yhteisö katsoo tarpeelliseksi sen, että kirjastosta saa sateenvarjoja ja kävelysauvoja, miksi kirjasto ei lainaisi niitä?

Yhtenä ”vääränä oletuksena” on se, että kirjastojen oletetaan hankkivan kaikki viimeisimmät vempaimet ja hilavitkuttimet. Hankinnoissa on syytä käyttää harkintaa: mikä on ohimenevä muotioikku tai teknologian sivupolku, mikä on kestävä ja laadukasta ja mikä hyödytöntä. ”Ei meidän tarvitse olla koko ajan kehityksen keulassa kaikkialla. Osa uusista jutuista on aina floppeja. Ei niihin kannata kaikkien rahojaan laittaa (harkitseeko joku vielä massiivista e-kirjojen lukulaitteiden hankintaa?).” toteaa Heikki Poroila kirjastojen kehittämistä koskevassa keskustelussa Kirjastokaapeli-foorumilla. (Poroila)

2.4.2.2 Työkalukirjastot: esimerkkinä Berkeley

Berkeley Tool Lending Library perustettiin vuonna 1979 Berkeleyssä Kaliforniassa. Se on yksi ensimmäisistä ja pitkäikäisimmistä työkalukirjastoista. Se sai alkunsa silloisen kirjastonjohtajan nähtyä televisiossa uutisen new yorkilaisesta Cohoesin työkalukirjastosta. (Gray 2008) ⁵ Berkeleyn työkalukirjasto perustettiin 30 000 dollarin apurahan turvin. Sen myönsi liittovaltion Community Development Block Grant (CDBG). Se on yksi U.S. Department of Housing and Urban Developmentin ohjelmista, joka rahoittaa edullisten asuntojen rakentamista, köyhyyden vastaisia ohjelmia ja infrastruktuurin kehittämistä. Työkalukirjaston perustamisen tavoitteena oli tarjota työkaluja ja tietoa rakentamisesta ja remontoinnista Berkeleyn etelä- ja länsiosien asukkaille. Kirjasto järjesti kohderyhmätapaamisia, joissa kartoitettiin mitä palveluita, työkaluja ja muuta materiaalia yhteisössä tarvittiin. (Tool Lending Library - a Brief History)

Työkalukirjasto toimi aluksi asuntovaunussa South Branch Libraryn parkkipaikalla omana

5 Berkeleyssä oli työkalukirjasto jo 1940-50-luvuilla. Se oli yksi sosialistien osuuskunnan projekteista. Osuusliike oli Berkeleyssä tärkeä toimija, sillä kaupungissa asui paljon suomalaisia ja norjalaisia. (Gray 2008)

yksikkönään, mutta kaupunginkirjasto hoiti alusta asti sen kirjanpidon ja hallinnon. (Gray 2008) Kirjastolla oli aluksi 500 työkalua ja yksi kokoaikainen työntekijä. Osalla budjetista ostettiin remontointi- ja ohjekirjoja, jotka sijoitettiin South Branch Libraryyn eli yhteen Berkeleyn sivukirjastoista. Vuonna 2012 työkalukirjasto käsitti yli 3500 työkalua, useita asuntovaunuja ja muutamia puutarhavajojia. South Branchin kirjastolle ja työkalukirjastolle avattiin 2013 yhteiset, tarkoitusta varten suunnitellut tilat, joissa on helppo säilyttää ja kunnostaa työkaluja. Nykyään kirjasto työllistää kolme osa-aikaista työkaluspesialistia. (Tool Lending Library - a Brief History)

CDBG:n apurahan ehtona oli, että palvelun käyttö on maksutonta vähävaraisille. Muut maksoivat 0,50–3 dollaria/laina. Vuonna 1988 Berkeleyssä äänestettiin kirjastoverosta, jonka voimaan tulo teki mahdolliseksi sisällyttää työkalukirjasto kirjaston budjettiin. Palvelusta tuli siis maksuton kaikille Berkeleyn asukkaille ja niille, jotka omistavat siellä kiinteistön. (Tool Lending Library - a Brief History)

Kaikissa työkaluissa on lainausta varten viivakoodi ja ne löytyvät kirjaston tietokannasta. Työkaluja voi varata ja lainan voi uusia kirjaston verkkosivuilla. Laina-ajat vaihtelevat kolmesta päivästä viikkoon, riippuen kunkin työkalun kysynnästä. Myöhästyneestä lainasta peritään maksua 1-18 dollaria/päivä. Siimaleikkurit, jatkojohdot, pensasaitaleikkurit, poravasarat ja viemärinavaustyökalut (electric snake) ovat kysytyimpiä työkaluja. Kokoelmassa on myös tee-se-itse -kirjoja, -videoita ja -DVD:itä. (Tool Lending Library - a Brief History) Vastuukysymysten vuoksi kirjastossa ei ole verstasta, mutta erilaisia työpajoja ja näytöksiä järjestetään silloin tällöin. (Gray 2008)

Vuonna 2008 Yhdysvalloissa oli 22 työkaluja lainaavaa kirjastoa. (Antonelli 2008, 8) Nykyään niitä näyttäisi Wikipedian listauksen perusteella olevan yli viisikymmentä. (List of tool-lending libraries) Suomessa jotkin kirjastot lainaavat työkaluja, mutta työkaluihin erikoistuneita kirjastoja ei ole. Palvelu vaatii henkilökunnalta paljon tietoa työkalujen kunnostuksesta ja niiden käyttämisestä. Ensimmäinen Berkeleyn työkalukirjaston työntekijä olikin työskennellyt aiemmin rakennuksilla ja kirjaston talonmiehenä. Hän pohtii haastattelussa, veikö kirjasto asiakkaita lähellä sijainneelta työkaluvuokraamolta. Luultavasti näin kävi jossakin mittakaavassa, mutta toisaalta kirjastosta ei saa aina kaikkea juuri silloin kun tarvitsisi, joten kirjasto toi myös lisää asiakkaita vuokraamolle rohkaisemalla työkalujen käyttöön ja toimimalla ”työkalumainoksena”. Kirjaston ilmoitustaululla on lista paikallisista vuokraamoista sekä niiden tarjonnasta ja hinnoista. (Gray 2008)

2.4.2.3 Lelukirjastot

Maailman ensimmäinen lelukirjasto perustettiin Los Angelesissa vuonna 1935. Sitten lelukirjastot ovat levinneet ympäri maailmaa. Erityisesti 1970-luvulla perustettiin lelukirjastoja mm. Kanadassa, Uudessa Seelannissa ja Isossa-Britanniassa. (History of Toy Libraries Internationally) Ne tarjoavat laajan valikoiman perinteisiä ja nykyaikaisia leluja eri ikäisille lapsille. Lelukirjastot korostavat leikin merkitystä lapsen kehitykselle ja kasvatukselle. Laadukkaiden lelujen tarjoaminen edistää jatkuvaa oppimista ja hauskanpitoa ja antaa lapselle virikkeitä. Lelukirjastot toimivat Isossa-Britanniassa muun muassa päiväkodeissa, Childrens Centre -lastenkeskuksissa, kouluissa ja seurakuntataloilla. (Reynolds 2009, 5) Lelukirjastoja ei vaikuta olevan yleisissä kirjastoissa, mutta kirjastot voisivat perustellusti laajentaa kokoelmiaan laadukkaisiin ja oppimista edistäviin leluihin.

Lelujen lainaaminen kirjastosta on ekologinen tapa tarjota laadukkaita leluja ja vaihtelua lapsille. Britanniassa heitetään joka vuosi pois 44 miljoonaa leluja. Niiden valmistuksessa käytetään haitallisia kemikaaleja, esimerkiksi dioksiineja vapautuu PVC-muovin valmistuksessa. (Reynolds 2009, 5) Eri ikäkausina kiinnostavat erilaiset lelut ja lapset saattavat kyllästyä johonkin leluun nopeasti, joten on hyvä, että sen voi huoletta palauttaa kirjastoon.

Leluja voi lainata kuten kirjoja, mutta osa lelukirjastoista perii pientä vuokraa tai jäsenmaksua. Osa lelukirjastoista on erikoistunut terapeuttiin, esimerkiksi oppimisvaikeuksissa auttaviin leluihin. (Toy Library Federation of New Zealand) Lelukirjastoissa on tilaa leikkiä ja ammattitaitoisia lelukirjastonhoitajia. He toimivat sekä leikkikavereina että leikin fasilitoijina. Tarkoitus on luoda leikille turvallinen ympäristö, jossa omia valintoja rohkaistaan. (ITLA: About toy libraries)

Vuonna 1990 perustettu International Toy Library Association järjestää konferensseja ja tiedonvaihtoa lelukirjastojen välille. Sen missio on levittää lelukirjaston konseptia ja kehittää leluja ja pelejä jotka edistävät älyllistä, fyysistä, psykologista, sosiaalista ja kulttuurillista kasvua sekä levittää tietoa tällaisista leluista. (ITLA)

2.4.2.4 Siemenkirjastot

Siemenkirjasto on paikka, josta saa siemeniä ilmaiseksi tai nimellistä maksua vastaan. Kaikki siemenkirjastot eivät toimi kirjastoissa, vaan esimerkiksi asukaskeskuksissa (community center). Siemenkirjastoilla on erilaisia päämääriä: saada yhteisön jäsenet kasvattamaan osa kuluttamastaan

ruoasta, tarjota erityisesti vähävaraisille mahdollisuus ruoan kasvattamiseen, siemenviljelijöiden verkoston kehittäminen, paikallisiin oloihin sopeutuneiden siemenkantojen luominen, ilmastonmuutoksen torjuminen, geneettisen monimuotoisuuden vaaliminen ja geenimuuntelusta johtuvan geenivarantojen saastumisen vastustaminen. Siemenkirjastot ja siemenpankit säilyttävät ja ylläpitävät maatiaiskasvilajikkeita ja -kantoja, joiden lisäämisestä tai levittämisestä kaupalliset toimijat eivät yleensä ole kiinnostuneita. Lisäksi siemenkirjastot pyrkivät lisäämään kiinnostusta puutarhanhoitoa ja siemenviljelyä kohtaan. (Seed libraries; Musser 2014)

Esineiden ja siementen lainauksen kaltaiset kirjastopalvelut voivat kuulostaa erikoisilta. Onhan kirjasto totuttu näkemään kirjallisuuden ja kulttuurin ylläpitäjänä. Ekologisen ja energiakriisin myötä saatamme kuitenkin joutua niin sanotusti palaamaan perusasioihin, jotta olisi mahdollista pitää yllä myös kirjallista kulttuuria. Antonellin mukaan öljyhuippua käsittelevässä kirjallisuudessa ruokaturvallisuus on yksi keskeisimmistä teemoista. Ruokaturvallisuuden vuoksi kirjastojen pitäisi muuttua myös geneettisen materiaalin arkistoiksi Huippuvuorten siemenholvin tapaan. (Antonelli 2008, 7) Geneettinen eroosio eli viljelykasvien moninaisuuden rapautuminen on huimaa: FAO:n arvion mukaan viime vuosisadalla menetettiin noin 75 prosenttia viljelykasvien lajikkeista (What is happening to agrobiodiversity?).

Yhdysvalloissa on yli 440 siemenkirjastoa. Seed libraries -nettisivusto neuvoo uusia siemenkirjaston perustajia ja ohjaa erilaisten resurssien kuten ilmaisen siementietokannan käyttöön. Siemenkirjastot järjestävät erilaista toimintaa, muun muassa siementenvaihtotapahtumia, kursseja, maistatuksia ja perustavat yhteisöpuutarhoja. (Seed libraries) Myös tarinat siementen takana kiinnostavat: kanadalaisen Dalhousien yliopiston siemenkirjasto kerää siemeniin liittyviä tarinoita. Siemenet ovat saattaneet siirtyä sukupolvelta toiselle suvun maatilalla, niin ettei niistä tiedä juuri kukaan muu. Osa siemenistä on tullut siirtolaisten taskuissa vanhasta maailmasta. Siementen tarinoiden tallentamisesta ja jakamisesta on tullut erittäin tärkeä osa siemenkirjaston työtä. (Chant 2014, 13)

Siemenet voi järjestää kirjastossa aakkosjärjestykseen, siemenviljelyn vaikeusasteen mukaan tai erottaa vihannekset, yrtit ja kukat omiin osastoihinsa ja järjestää ne kasvisuvuittain ja lisäksi aakkosjärjestykseen. Pelkkä aakkosjärjestys sopii pienille kokoelmille varsinkin, jos vaikeusaste on kerrottu siemenpusseissa. Kasvisuvuittain järjestäminen on monimutkaisempaa, mutta kertoo samalla viljelijöille kasvien sukulaisuussuhteista. Vanhat kortistolaatikot ovat käteviä siemenpussien säilytyspaikkoja. (Seed libraries)

Yhdysvaltalaiset siemenkirjastot välittävät nimenomaan heirloom-siemeniä. ⁶ Termi keksittiin 1970-luvulla kuvaamaan vapaapölytteisiä kasvilajikkeita, joiden siemenet ovat kulkeneet suvussa tai tietyllä seudulla puutarhurilta puutarhurille kuin arvostetut perhekalleudet. Hudson Valleyn siemenkirjasto pitää 50–100 vuotta kasvatettuja lajikkeita heirloom-siemeninä. ⁷ Jotkin sille yksityisten lahjoittamista siemenkannoista ovat perhekalleuksia (family heirloom), kuten Hank's Extra Special Baking Bean. Muut ovat kaupallisia maatiaissiemeniä eli lajikkeita, jotka ovat olleet myynnissä viidenkymmenen vuoden ajan. Jotkin lajikkeet ovat seudullisia maatiaislajikkeita, joita paikalliset puutarhurit ovat kasvattaneet vuosia. Maatiaislajikkeiden ominaisuudet ovat pysyviä kasvisukupolvesta toiseen, toisin kuin hybridi- tai geenimuunneltujen siementen ominaisuudet. Vapaapölytteisyys sallii kuitenkin suuremman geneettisen vaihtelun lajikkeen sisällä ja siksi vapaapölytteiset kasvit voivat sopeutua paikallisiin olosuhteisiin. Yhteistä maatiaislajikkeille on se, että ne eivät kiinnosta suuria siemenyhtiöitä, jotka panostavat yleensä vain lajikkeiden satoisuuteen ja sadon tasalaatuisuuteen. Kotipuutarhureita kiinnostavat ominaisuudet, kuten paikallisiin oloihin soveltuvuus, maku ja erikoinen ulkonäkö, ovat jääneet siemenbisneksen jalkoihin. (Hudson Valley Seed Library: Oh Say Can You Seed? Seedy Vocabulary for Home Gardening)

Toukokuussa 2015 Arizonan yliopisto ja Pima Countyn yleiset kirjastot järjestivät ensimmäisen kansainvälisen siemenkirjastokonferenssin Tucsonissa. Konferenssi juhlistaa ensimmäisen National Heirloom Seed Conferencen 35. vuosipäivää. Paikalle on kutsuttu yleisiä kirjastoja, kansalaisjärjestöjä, yliopistoja ja ruokapankkeja. Konferenssissa käsiteltiin erityisesti laintulkintojen aiheuttamia hankaluuksia viiden osavaltion siemenkirjastoille. (Filar Williams 2015) Joissakin Yhdysvaltojen osavaltioissa siemenkirjastot ovat tällä hetkellä lakkautusuhan alla. Lakia, jonka on määrä suojella maanviljelijöitä sertifioimattoman, huonolaatuisen siemenen myyjiltä, on alettu paikoin tulkita niin että siemenkirjastot kielletään. Laintulkinta kohtelee siementen jakajia ja vaihtajia kuin ne olisivat kaupallisia toimijoita. Viranomaiset sanovat siementen jakamisen olevan uhka ruokaturvallisuudelle, kun taas siemenkirjastot sanovat sen olevan ruokaturvan perusta. (Save seed sharing: Petition)

Valtaosa maailman siemenkirjastoista on Yhdysvalloissa. Euroopassa siemenkirjastoja näyttää olevan vain Belgiassa, Hollannissa ja Iso-Britanniassa. (Lerno 2014; Seedlibrarian.com) Muualla

6 Iso-Britannialainen Heritage seed library välittää maatiais- ja heirloom-lajikkeiden siemeniä sekä eri syistä viimeisen vuosikymmenen aikana siemenluetteloista hävinneitä siemeniä. (What is the Heritage Seed Library?)

7 Esimerkiksi Seed Savers Exchange pitää heirloom-siemeninä vain siemeniä, joiden säilyttäminen ja ylisukupolvisuus on todistettu ja dokumentoitu. (Christy 2012)

maailmassa esimerkiksi Meksikon San Miguel de Allendessa on siemenkirjasto nimeltä Somos Semilla. Kirjaston tarkoitus on siementen sisältämän geneettisen informaation lisäksi kerätä ja jakaa kokemuksia niiden viljelystä. (Somos Semilla, 2015) Myös ainakin Intiassa, Etiopiassa, Australiassa ja Havaijilla on siemenkirjastoja (Seedlibrarian.com).

2.4.3 Ympäristölukutaidon edistäminen

Kirjastot ovat jo pitkään edistäneet informaatiolukutaitoa. Informaatiolukutaito tarkoittaa taitoa löytää, hankkia, analysoida ja käyttää tietoa. Ympäristölukutaito (environmental literacy) on yksi informaatiolukutaidon alalajeista. Sen rinnalla puhutaan myös ympäristökasvatuksesta tai -valistuksesta (environmental education) ja ekologisesta lukutaidosta (ecological literacy). Abiolun ja Okeren (2012, 54) mukaan ympäristölukutaito on ympäristövalistuksen päämäärä ja ekologinen lukutaito tarkoittaa yksilön ymmärrystä tietystä ekosysteemistä.

Ympäristölukutaito on määritelty usealla eri tavalla. Abiolun ja Okeren mukaan Miller (2010) määrittelee sen kyvyksi tunnistaa valintojensa vaikutukset ympäristöön, tunnistaa kestävin ratkaisu ongelmaan ja olla kykenevä toimimaan mahdollisimman ympäristöystävällisesti ratkaisun mukaisesti. Ympäristölukutaito voidaan ymmärtää myös kyvyksi havainnoida ja tulkita ekosysteemien terveyttä ja toimia oikealla tavalla tuon terveyden palauttamiseksi, ylläpitämiseksi ja parantamiseksi. Määritelmässä informaation käyttämisellä eli toiminnalla on tärkeä osa pelkän tietämisen sijasta. (Abiolu & Okere 2012, 54)

Informaation levittäminen ympäristöasioista edistää ympäristölukutaitoa. Keinoina ovat kirjastoille tutut kokoelmatyö, e-aineistojen ja tietoresurssien tarjoaminen, tapahtumat ja näyttelyt. Suomessa Vallilan kirjasto on perustanut oman hyllyn ympäristöaiheiselle kokoelmalle. Tarkoitus on, että tieto löytyy helposti yhdestä hyllystä, sillä materiaalit esimerkiksi kierrätyksestä, ilmastonmuutoksesta ja energiatehokkaasta rakentamisesta jakautuvat kirjastojen luokitusjärjestelmän vuoksi hajalleen ympäri kirjaston tietokirjahyllyjä. (Sahavirta 2012, 17)

Informaation määrän kasvaessa sen löytyvyyteen ja esille laittamiseen on panostettava. Vaativana tehtävänä on kuitenkin saada sellaiset ihmiset kiinnostumaan ympäristötiedosta, jotka eivät ole ennen ajatelleet ympäristöasioita lainkaan. Siksi tietoa pitäisi tarjota helposti ymmärrettävässä ja mieleenpainuvassa muodossa. (Sahavirta 2012, 17) Myös Abiolu ja Okere (2012, 55) painottavat tiedon pakkaamista ymmärrettävään muotoon. Koska kolmannessa maailmassa lukutaidottomuus

on edelleen suuri ongelma, pitää tietoa olla saatavilla paitsi tekstinä, myös visuaalisessa ja audiomuodossa. Tietoa pitää olla saatavilla myös paikallisilla kielillä, jotta se saavuttaisi mahdollisimman monet.

Vihreät kirjastot voivat edistää ympäristölukutaitoa ja -tietoisuutta kertomalla yleisölle omista ratkaisuksistaan rakentamisen, energian ja kierrätyksen suhteen. Ei siis riitä, että kirjasto esimerkiksi tuottaa ja säästää energiaa, vaan tästä pitää myös kertoa yleisölle eri tavoin. Vihreyden pitää näkyä kierrätysroskakoreista aina nettisivuilta löytyvään ympäristöohjelmaan ja missioon asti. (Abiolu & Okere 2012, 54; Sahavirta 2012, 17) Pieni, mutta paljonpuhuva yksityiskohta on kirjaston markkinointimateriaali. Millaisia ovat esimerkiksi kirjaston mainoskynät ja kassit ja kuka ne on tuottanut. Nykyään on saatavilla ympäristöystävällisesti valmistettua mainostavaraa, mutta ekologisin tavara on tavara, jota ei koskaan valmistettu. Siksi kirjastojenkin olisi syytä harkita tarkkaan mainostavaran tarvetta ja voisiko sen korvata aineettomilla markkinointitempauksilla kuten flashmobeilla. (Hudson 2012, 201)

Tanskan Albertslundissa on panostettu ympäristötiedon saatavuuteen. Albertslundin pääkirjastossa ja Hedemarkenin sivukirjastossa on vihreän tietopalvelun pisteet. Tärkein tiedonlevityskanava on ympäristöportaali www.miljøbiblioteket.dk. Sivusto on perustettu usean kaupungin kirjastojen Green City Initiative -yhteistyönä. Kaupungit ovat Albertslund, Ballerup, Fredericia, Herning, Golding ja Kööpenhamina Tanskassa sekä Malmö Ruotsissa. (Niegaard 2013, 282–283)

Pääkaupunkiseudun kirjastoihin on perustettu kiertäviä Kokeilupisteitä, joissa uudet innovaatiot ovat näkyvästi esillä. Niissä voi kokeilla uusia keksintöjä, ratkaisuja ja palveluita. Innovaatioita on esitelty useilta eri elämänaloilta: hyvinvointi ja terveys, ympäristö ja kestävä kehitys, hyöty- ja oppimispelit, työn ja yrittämisen ratkaisut, paikallistieto ja tuntemus, vaikuttaminen ja demokratia sekä sähköiset sisällöt. Kokeiltavissa ovat olleet muun muassa oman kirjan julkaisupalvelu, sähköinen ruokapäiväkirja, Tespacin aurinkopaneelireput ja -rinkat, kalastusharrastusta helpottava solmuntekolaite ja lajitteluroskis, joka innostaa kierrättämään. (Kokeilupiste)

Kokeilupisteet pyrkivät olemaan helposti lähestyttäviä ja niihin voi tutustua itsenäisesti ilman henkilökunnan apua. Keksinnöistä voi myös antaa palautetta ja kehittäjien yhteystiedot ovat esillä, jotta heihin voi ottaa kiinnostuessaan yhteyttä. (Kokeilupiste) Toiminta tähtää innovaatioiden leviämiseen ja kirjastot, joihin ihmiset tulevat viettämään aikaa, ovat erinomainen paikka tehdä sitä.

Kokeilupisteet liittyvät Huomisen arki -projektiin, joka on Helsingin kaupungin kirjaston sekä Pääkaupunkiseudun innovaatioyhteisöjen yhteinen aloite. Projektin määritelmän mukaan yhteiskunnallisen innovaation pitää a) parantaa elämänlaatua ja/tai lisätä hyvinvointia, b) säästää ympäristöä; esimerkiksi vähentää energiankulutusta tai hiilijalanjälkeä ja c) tuottaa yhteiskunnalle ja julkiselle sektorille säästöjä esimerkiksi lisäämällä toiminnan tehokkuutta. (Kokeilupiste)

Tavoitteena on siis saada enemmän vähemmällä, mikä sopii hyvin sekä ekologiseen että ekonomiseen ajatteluun.

3. TUTKIMUSASETELMA

3.1 Tutkimuskysymykset

Tutkielman kirjallisuuskatsaus taustoitti tutkielman empiiristä osiota esittelemällä ”vihreiksi” luonnehdittavien kirjastopalveluiden luonnetta. Niitä ovat erityisesti kirjastojen esineiden lainaaminen, joka palvelee kierrättämisen ja kulutuksen vähentämisen tavoitteita sekä kirjastojen puutarhaviljelmät. Aiemmat tutkimukset tarjosivat paitsi yleistä taustaa myös ideoita empiirisen osion tutkimuskysymysten jäsentämiseksi. Tutkimuksen fokusoimiseksi työn empiirisessä osiossa keskitytään kirjastojen itse perustamiin puutarhoihin. Muuntyyppisiä vihreitä palveluita, esimerkiksi esineiden lainaamista, tarkastellaan vain yleispiirteisesti (ks. luku 4.6).

Tutkielman empiirinen osio keskittyy suomalaisten kirjastojen itse perustamiin puutarhoihin. Tutkielma ei siis käsittele kirjastojen koristeistutuksia tai piha-alueita sellaisenaan, vaan puutarhoja tai viljelmiä, joiden syntyyn kirjasto ja/tai kirjaston käyttäjät ovat aktiivisesti vaikuttaneet.

Tutkimuskysymykset ovat

1. Mitkä tekijät ovat motivoineet perustamaan puutarhaviljelmiä yleisiin kirjastoihin?
2. Millaisia kirjastojen perustamat puutarhat ovat ja miten niitä hoidetaan?
3. Miten puutarhat on kytketty kirjaston varsinaiseen toimintaan?
4. Miten asiakkaat ja kirjastoammattilaiset suhtautuvat puutarhoihin?

Työ on laadullinen, kuvaileva tutkimus. Tutkimuksen pääongelma on selvittää puutarhan perustamisen motiiveja, millaisia puutarhat ovat ja miten niitä hoidetaan sekä miten puutarhat on kytketty kirjaston varsinaiseen toimintaan. Työssä pyritään selvittämään myös asiakkaiden, kirjastoammattilaisten ja kirjaston johdon reaktioita puutarhojen perustamiseen. Tärkeimmät kysymykset ovat siis miksi, mitä ja miten.

3.2 Tutkimusaineisto ja tutkimusmenetelmät

Empiirisen osan aineisto, joka käsittelee kirjastojen hyötykasviviljelmiä, kerättiin viidestä pääkaupunkiseudun kirjastosta sekä Joensuun pääkirjastosta kesällä ja syksyllä 2015. Haastattelut

ovat teemahaastatteluja sellaisten henkilöiden kanssa, jotka ovat olleet mukana joko puutarhan perustamisessa ja/tai hoitamisessa. Haastatteluja on kuusi, joista kahdessa oli mukana kaksi haastateltavaa.

Kirjastoja, joilla on itse perustettu puutarha löytyi kuusi. Tällaisia kirjastoja jäljitettiin kirjastot.fi-foorumin ja Kysy kirjastonhoitajalta -palvelun kautta. Lähetetty kysymys kuului näin: ”Millä kirjastoilla Suomessa on / on ollut itse perustettu puutarha tai hyötykasviviljelmä eli jonkinlainen kasvimaata tai laatikkoviljelmä tai learning garden, tms.? Tiedän jo Sellon, Omenan ja Entressen, Joensuusta olen kuullut huhuja.” Kirjastot.fi-foorumin kautta ei tullut vastauksia, mutta Kysy kirjastonhoitajalta -palvelu sai selville, että Etelä-Haagan ja Tikkurilan kirjastoissa on kasvatettu vihanneksia.

Haastattelut tehtiin kuudessa kirjastossa. Espoolaiset Sellon kirjasto, Kirjasto Omena ja Entressen kirjasto ovat ostoskeskuskirjastoja, joista Sello on suurin ja vilkkain. Etelä-Haagan kirjasto on pienehkö helsinkiläinen sivukirjasto. Tikkurilan kirjasto on Vantaan pääkirjasto. Joensuun pääkirjasto on Joensuun seutukirjaston pääkirjasto ja Pohjois-Karjalan maakuntakirjasto.

Haastattelut toteutettiin kesäkuussa ja syyskuussa vuonna 2015. Kahta lukuun ottamatta haastattelut tehtiin kasvokkain. Haastattelut nauhoitettiin ja tehtiin samalla varmuuden vuoksi muistiinpanoja. Nauhoittamisesta kerrottiin haastattelujen aluksi, erityisesti nauhoittamista korostettiin puhelinhaastatteluissa haastateltavan suostumuksen saamiseksi. Kasvokkain tehtyjen haastattelujen lopuksi valokuvattiin puutarhoja. Kirjasto Omenassa päästiin myös seuraamaan lasten puutarhakerhon kokoontumista. Haastatteluaineistoa täydennettiin myöhemmin vielä sähköpostilla aineistoa purettaessa esiin nousseiden kysymysten selvittämiseksi. Haastatteluille annettiin koodit (H1–H6) haastateltujen henkilöiden anonymiteetin takaamiseksi. Koodeja ei käytetty, jos tekstistä ilmenee mikä tutkimuksen kirjastoista on kyseessä.

Haastattelurungon osiot koskevat puutarhan perustamista, kustannuksia, hoitoa ja eri ryhmien suhtautumista puutarhoihin. Lisäksi mukana on yksittäisiä kysymyksiä, esimerkiksi kysymys puutarhan kytkeämisestä kirjaston varsinaiseen toimintaan. Lopuksi kysyttiin yleisesti kirjastojen ympäristöasioiden hoitamisesta. Haastattelut etenivät pääasiassa haastattelurungon mukaisessa järjestyksessä. Joissakin haastatteluissa nousi esiin erilaisia rungon ulkopuolisia asioita, joista

esitettiin tarkentavia kysymyksiä. Haastattelurunko on työn liitteenä 2. Liitteessä 1 ovat haastatelluille esitetyt taustoittavat kysymykset.

Haastatelluista neljä oli miehiä ja neljä naisia. Kahteen haastatteluun osallistui kaksi henkilöä, muuten haastattelut tehtiin yksitellen. Haastatellut olivat koulutukseltaan merkonomi, kulttuurituottaja, kauppatieteiden maisteri ja neljä filosofian maisteria. Heidän asemansa kirjastossa olivat siviilipalvelusmies, kaksi erikoiskirjastovirkailijaa, aluekirjastonhoitaja, palvelukoordinaattori, tapahtumakoordinaattori, palveluesimies ja palvelupäällikkö. Ikäjakama vaihteli siis paljon: haastateltujen iät olivat 20, 29, 39, 40, 41, 48, 52 ja 65 vuotta. Työvuosia heille oli kertynyt 1, 2, 3, 5, 9, 12, 24 ja 43 vuotta. Kolme heistä oli työskennellyt vain yhdessä kirjastossa ja muut olivat työskennelleet useissa kirjastoissa.

Tikkurilan kirjaston työntekijän haastattelu tehtiin puhelimitse haastateltavan pian alkavan kesäloman vuoksi. Tikkurilassa ei enää ollut puutarhaa, joten kirjastossa ei olisi ollut mitään työhöni liittyvää nähtävää. Joensuun kirjastoa koskeva haastattelu tehtiin puhelimitse kustannusten välttämiseksi.

Joissakin kirjastoissa puutarhaa ei ollut enää. Kesästä jolloin viljelmä oli ollut, oli haastatteluhetkellä kulunut jo pari vuotta. Siksi haastatellut eivät osanneet vastata kaikkiin kysymyksiin tarkasti. Asiantuntijahaastattelussa väärät vastaukset ovat mahdollisia. Onneksi unohdukset vaikuttivat koskevan lähinnä puutarhan perustamiseen käytetyn summan tarkkaa suuruutta ja muita pikkuseikoiksi luokiteltavia asioita.

Haastatteluaineisto on pieni, mutta kattava. Haastatteluvastauksissa alkoi olla saturaatiota, vaikka haastatteluja on vain kuusi. Samantyyppisiä vastauksia tuli muun muassa budjettia, idean läpisaamista, ilkeävaltaa, sadon käyttöä ja puutarhaan suhtautumista koskevissa kysymyksissä.

3.3 Empiirisen aineiston analyysi

Tutkimuksessa on kyseessä historiallisen tapahtumakulun rekonstruoiminen, jossa faktojen laatu on pääasiassa. (Alastalo & Åkerman 2011, 372) Lähelle kulttuurisia jäsennyksiä ja merkityksiä päästiin sellaisissa kysymyksissä kuin ”Näetkö ristiriitaa kirjaston perustehtävän (kirjallisuus, sivistys) kanssa?” tai ”Miksi perustaminen tuntui tärkeältä?”. Vastaukset tämän tyyppisiin kysymyksiin ovat vastaajan mielipiteitä, vaikka niiden pohjalla on myös faktoja. Toiselta haastateltavalta olisi kuitenkin mahdollisesti saanut aivan erilaisen vastauksen kysymyksiin. Toisaalta, sellainen kirjastotyöntekijä, jonka mielestä kirjaston perinteisen perustehtävän ja vihreiden kirjastopalveluiden välillä on ristiriita, tuskin päätyy perustamaan tai edes hoitamaan työssään puutarhaa. Haastatteluihin näytti siis pakostakin valikoituvan sellaisia työntekijöitä, jotka eivät näe asiassa ristiriitaa ja näin myös haastatteli ja sai mieleisiään vastauksia.

Tapahtumakulkua – tässä tapauksessa viljelmän perustamista ja hoitoa – rekonstruoitaessa haastateltava on asiantuntijan roolissaan avainasemassa ja saattaa muistaa asioita oikein tai väärin, kaunistella, vaieta tai jopa valehdella (Alastalo & Åkerman 2011, 372). Huonomuistisuutta haastatteluissa ilmenikin jonkin verran. Kaunistelu ja vaikeneminen ovat haastatteluissa mahdollisia, mutta en huomannut merkkejä tällaisesta. Asia tuskin herättää niin suuria intohimoja, että tahalliseen valehteluun olisi ollut tarvetta. Aineistoa analysoidessa on silti otettava huomioon haastatteluaineiston rajallisuus faktatiedon lähteenä. Ensikäden tietokin on tulkinnallista, esimerkiksi omalle toiminnalle saatetaan keksiä jälkikäteen järkipäisiä selityksiä. Erityisen varovainen pitää olla toisen käden tietojen kanssa, kun haastateltava kuvailee muiden toimintaa tai mielipiteitä. (Alastalo & Åkerman 2011, 381, 384)

Asiantuntijahaastattelussa aineiston keruu ja analyysi kietoutuvat usein yhteen, eikä analyysivaihe erotu välttämättä omaksi työvaiheekseen. Analyysivaihe alkaa jo haastatteluihin valmistautuessa – kysymyksen laaditaan jonkinlaisten olettamusten pohjalta – ja jatkuu haastattelun aikana. (Alastalo ja Åkerman 2011, 373, 378) Johtopäätöksiä aineistosta pystyy kuitenkin tekemään vasta kokonaisuuden hahmotuttua.

Mitä puutteellisempaa ja hajanaisempaa saatavilla oleva dokumenttiaineisto on, sitä suurempi

merkitys asiantuntijahaastatteluilla on (Alastalo & Åkerman 2011, 376). Suomalaisia kirjastojen puutarhoja koskeva kirjallinen aineisto on olematonta. Siksi aineistojen ristiinluentaa eli haastatteluissa tuotetun informaation vertaamista muuhun aineistoon voi tehdä vain ulkomaisten dokumenttien kanssa. Näitäkin dokumentteja käytettäessä on muistettava lähdekritiikki ja se, että dokumentit on tuotettu aina tietylle yleisölle tai tiettyä tarkoitusta varten ja saattavat yhtä hyvin kuin haastatteluaineistokin sisältää esimerkiksi kaunistelua (Alastalo & Åkerman 2011, 387).

Suomalaisten kirjastojen puutarhoja koskeva kirjallinen aineisto on olematonta. Vaikuttaa siltä, ettei ammattilehdissä tai -kirjallisuudessa – edes Kirjastolehdessä – ole mainintoja aiheesta. Myöskään muissa tarkistamissani alan nettilehdissä (Informaatiotutkimus, Kreodi, Signum, Tietolinja, Verkkari, hakusanoilla ”puutarha”, ”viljely”, ”viljelmä” ja ”kaupunkiviljely”) ei ollut artikkeleita kirjastojen puutarhoista. Siksi graduni asiantuntijahaastattelut ovat ilmiön kartoittamisessa erittäin keskeisiä.

Haastatteluaineisto analysoitiin laadullisella sisällönanalyysillä. Aineisto oli mahdollista tyypitellä eli tehdä haastatteluista yleistyksiä tai tyyppiesimerkkejä. Aineistosta nousi esiin selkeitä kategorioita: puutarhat, joiden hoitoon asiakkaat on otettu vahvasti mukaan ja puutarhat, joita hoitavat vain kirjaston työntekijät. Toinen erottava seikka oli tapahtumien järjestäminen puutarhateeman ympärille tai niiden puuttuminen.

Aineistolähtöinen analyysimenetelmä sopii aineistoni käsittelyyn, sillä suomalaisten kirjastojen puutarhoista ei tiedetä ennestään juuri mitään. Aineistolähtöisessä analyysissä aikaisemmillä havainnoilla, tiedoilla tai teorioilla ei pitäisi olla mitään tekemistä analysoimisen ja sen lopputuloksen kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–97) Ainoa vertailukohta ovat kuvaukset yhdysvaltalaisista kirjastojen puutarhoista ja ne ovat vaikuttaneet joidenkin haastattelukysymysten muotoiluun.

Haastattelut litteroitiin tutkimukseen soveltuvalla tarkkuudella. Litteroinnista siis jätettiin pois haastateltavien täytesanat, toistot, äännähdykset ja tauot. Myös haastattelijan kysymykset ja kommentit jätettiin litteroimatta elleivät ne vaikuttaneet asiasisältöön. Litteroitua aineistoa kertyi 21 sivua.

Koska haastatteluaineistoa ei ole paljon, litteroitujen haastattelujen koodaaminen olisi ollut ylimitoitettu menetelmä. Sen sijaan aineistosta tehtiin taulukko sisällön kvantitatiivista erittelyä varten. Itse sisällönanalyysi tehtiin sanallisesti – kvantifiointi ei tässä ole analyysimenetelmä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 104–106). Taulukko tehtiin A3-kokoiselle paperille ja siinä käytiin läpi kysymys kysymykseltä jokaisen haastattelun vastaukset tiivistetysti. Taulukko helpotti aineiston käsittelyä, vastausten vertailua ja kokonaisuuden hahmottamista.

Haastatteluaineiston analysointi ei enää noudata haastattelurungon järjestystä, vaan aineistosta nousi esiin erilaisia teemoja, esimerkiksi suhtautuminen puutarhoihin. Tekstissä on suoria lainauksia haastatelluilta tarkemman kuvan antamiseksi heidän ajatuksistaan.

4 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä luvussa esitellään haastattelututkimuksen tulokset. Ensin luonnehditaan kirjastojen puutarhoja yleisesti ja kerrotaan puutarhojen perustamisesta sekä siitä, miksi näin on päätetty tehdä.

Seuraavaksi käsitellään näiden puutarhojen hoitoa, perustamisen ja ylläpidon kustannuksia, puutarhan kytkemistä kirjaston varsinaiseen toimintaan ja eri ryhmien suhtautumista kirjastojen puutarhoihin. Lopuksi annetaan tietoa tutkimuksen kohteena olleiden kirjastojen muista ympäristöasioista.

4.1 Kaupunkiviljelybuumin satoa

Viisi puutarhoista oli perustettu vuonna 2013. Poikkeuksena oli Joensuun kirjaston puutarha, joka on perustettu 2011. 2010-luvun alussa kaupunkiviljely on ollut pinnalla ja ainakin kahdessa kirjastossa perustamisajankohtaan vaikutti Marttojen kaupunkiviljelyprojekti, jossa perustettiin laatikkoviljelmiä taloyhtiöiden ja julkisten rakennusten pihaille. Tikkurilassa ja Sellossa oli puutarha vain kesällä 2013. Sen jälkeen molemmissa kirjastoissa on vähennetty työvoimaa ja toimintaa jouduttu karsimaan. Kirjasto Omena muuttaa ja menettää kattoterassinsa, siksi 2015 oli puutarhaprojektin viimeinen kesä. Muissa kirjastoissa puutarhat olivat pysyviä projekteja.

Kirjastojen puutarhat ovat pieniä, vaihdellen muutamasta kirjaston kestokassista neljäänkymmeneen isoon kestokassiin. Useimmat niistä sijaitsivat kirjaston pihalla näkyvällä paikalla. Kaksi sijaitsi parvekkeella tai kattoterassilla, jonne oli pääsy vain kirjaston sisätilojen kautta. Kaikki puutarhat oli perustettu viljelylaatikoihin tai kestokasseihin, mikä on varsinkin kaupungissa helpoin tapa perustaa puutarha. Kaikki puutarhat on perustettu kirjaston rakentamisen jälkeen. Niitä ei siis ole suunniteltu osaksi kirjaston arkkitehtuuria.

Kasveiksi on valikoitu yleensä helppoja viljeltäviä, kuten yrttejä, retiisiä, salaattia, hernettä, papuja, juureksia, raparperia ja mansikkaa. Myös taimikasvatusta vaativia kasveja kuten tomaattia, paprikaa, kurpitsoja, maissia ja chiliä on kasvatettu. Taimia on sekä kasvatettu itse että ostettu. Kahdessa kirjastossa suunniteltiin taimien kasvattamista kokonaan itse. Tätä ei oltu vielä tehty, sillä ”aika meni keväällä niin nopeasti, ettei ehditty” (H3). Etelä-Haagassa pyritään täyteen ekologisuuteen, mutta ajanpuutteen vuoksi taimet ostettiin valmiina. Ratkaisuksi ajanpuutteeseen ja kevään nopeaan tuloon suunniteltiin vuosikelloa, josta näkisi milloin kaikki tarvittavat puutarhatyöt pitää tehdä.

Aloite kirjaston puutarhan perustamiseksi on yleensä tullut joltakin kirjaston työntekijältä, joka on kiinnostunut puutarhanhoidosta ja harrastanut sitä. Tikkurilan kirjastossa ja Sellossa aloitteen tekivät Martat, joilla oli kaupunkiviljelyprojekti vuonna 2013. Tikkurilassa oli muutenkin tehty yhteistyötä Marttojen kanssa, kirjaston edessä olleen taimienvaihtotorin ja kesäkukkien myynnin muodossa, ja yhteistyötä haluttiin jatkaa. Asiaan vaikutti sekin, että haastateltu työntekijä harrasti itse palstaviljelyä ja oli kiinnostunut kokeilemaan myös parvekeviljelyä. Joensuun kirjastossa aloite tuli puutarhanhoidosta kiinnostuneilta sanataideyhdistys Sanarattaaan aktiiveilta, jotka toivoivat lapsille jotakin oheistoimintaa sanataideleirin yhteyteen. Etelä-Haagassa jokavuotisen kesäkukkien hankinnan tullessa puheeksi työntekijöille juolahti mieleen, että yhtä hyvin voisi istuttaa hyötykasveja.

Yhdessäkään kirjastossa ei koettu viljelyn aloittamisen perustelemisen olleen vaikeaa. Yleensä kirjaston johtokin oli innokkaasti mukana. Periaatteellista vastustusta ei esiintynyt, vain joitakin käytännön seikkoja, kuten kasteluvuorot, jotka saatiin selvitettyä. Entressessä kaupungin kanssa yritettiin neuvotella kirjaston pihalla jo olevien isojen istutuslaatikoiden ottamisesta viljelykäyttöön. Nyt niissä kasvaa pihlajaa ja seppelvarpua. Kaupungin hallinnossa katsottiin kuitenkin, että hedelmäpuut ja marjapensaat sotkevat liikaa kiveystä, eikä laatikoita saatu kirjaston käyttöön.

Puutarhan perustamista perusteltiin kolmen tyyppisillä motiiveilla: viihtyvyyteen liittyvät, ajan henkeen liittyvät ja ympäristöön liittyvät syyt. Viihtyvyyteen liittyvissä perusteluissa mainittiin

- hyvä palvelu
- alueen ilmeen ja ilmapiirin parantaminen
- vihreyden tuominen kaupunkitilaan ja työpaikalle
- tilan ottaminen asiakkaiden hyötykäyttöön
- huolenpito paikasta.

Huolenpidolla viitattiin siihen, että jos alue koettaisiin yhteiseksi, sitä arvostettaisiin eikä esimerkiksi roskattaisi.

Ajan henkeen liittyviksi syiksi nimitän mainintoja siitä, että

- sissiviljely tai kaupunkiviljely oli nosteessa
- se oli ajan henki
- kirjaston on tärkeää tarttua tämän tyyppisiin trendeihin.

Ympäristöön liittyvät syyt olivat todennäköisesti taustalla kaikissa kirjastoissa, mutta ne nousivat esiin vain kahdessa haastattelussa. Mainittuja ympäristöön liittyviä syitä olivat

- ekologinen vastuullisuus
- viljelyn edistäminen
- tiedon levittäminen.

Muita mainittuja syitä olivat muun muassa lapset ja nuoret: ”saatiin näyttää heille miten salaatti kasvaa” (H2). Myös kirjaston ei-käyttäjien vetäminen kirjastoon nousi esiin yhdessä haastattelussa. Joensuussa konkreettisina syinä puutarhan perustamiselle olivat oheistoiminnan järjestäminen sanataideleiriläisille ja alueen ilmeen parantaminen. Aluksi perustamisessa ”ei ollut taustalla suurta ajatusta”. Myöhemmin toiminnan jatkamista perusteltiin erityisesti yhteisöllisyydellä.

Suunnittelutyön tekivät enimmäkseen kirjaston työntekijät. Joensuussa mukana suunnittelussa oli Sanarattaan sanataideopettaja ja Sellossa Martoilta saatiin idea ja ohjepaketti. Tikkurilassa Martat olivat mukana myös istuttamassa parvekepuutarhaa. Fyysisen työn tekivät kolmessa kirjastossa vain kirjaston työntekijät ja muissa otettiin myös asiakkaat mukaan istutustapahtumaan. Kirjasto Omenassa asiakkaat tekivät fyysisen työn itse ja suunnittelivat myös mitä kasveja istuttavat kasseihinsa. Omenan työntekijöiden mielestä suunnittelussa ei ollut paljon työtä. Kirjasto hoiti vain tarvikkeiden hankkimisen, markkinoinnin ja istutustapahtuman järjestelyt, jossa myös henkilökunta istutti kahteen kassiin kirjastolle kasveja.

Kuva 1. Kirjasto Omenan kattoterassi ja viljelykassit kesällä 2015.

4.2 Puutarhojen hoito ja hoitajat

Kirjastojen puutarhoja hoitivat useimmiten kirjaston työntekijät. Vain Omenassa (kuva 1) ja Joensuussa oli otettu asiakkaat vahvasti mukaan toimintaan. Näiden kirjastojen puutarhat ovat suurimpia, joten työvoiman tarvekin on suurempi. Sidosryhmien mukaan ottaminen on onnistunut Joensuussa, jossa puutarhaa hoitavat Sanaratas-yhdistyksen aktiivit ja leiriläiset sekä kirjaston asiakkaat. Erityisesti vanhemmat ihmiset saattavat ohii kulkiessaan nyppiä laatikoista rikkaruohoja. Joensuussa myös kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneet ovat kääntäneet viljelylaatikoiden maata. Puutarhan hoitamista ei ole kirjastossa koettu taakaksi, sillä hoitajia riittää.

Myös Omenassa tilanne oli hyvä: ”Kirjaston ei tapahtumien ja kerhon lisäksi tarvitse tehdä paljon mitään. Alkuun oli viisi perustajaa ja viime vuonna kaksi, jotka järjestivät aloitus- ja lopetusjuhlat. Lisäksi vähän katsottiin ja kasteltiin kasveja, mutta idea oli että kirjasto ei edes kastele asiakkaiden kasveja, edes loma-aikana.” Ensimmäisenä vuonna oli kaksikymmentä kassia ja seuraavana neljäkymmentä kassia. Periaatteena oli, että ryhmät saivat viisi kassia, jos oli yksin sai kaksi kassia. Viljelijöitä oli parikymmentä. Vuonna 2015 kahdella henkilöllä oli yhteensä kuusi kassia ja muuten viljely oli suunnattu lapsille. Omenan kattoterassilla oli myös jo ennen kirjaston kassiviljelmän perustamista koristeistutuksia, joita hoidettiin kauppakeskuksen puolesta.

Entressessä kokeiltiin vuonna 2014 laatikoiden antamista kirjaston ulkopuolisen tahon käyttöön, mutta toiminta ei oikein lähtenyt käyntiin. Seuraavana vuonna nämä eivät enää lähteneet toimintaan mukaan. Laatikoissa oli jonkin verran kasveja, mutta ” ei siinä oikeen tapahtunut mitään”.

Sellossa asiakkaiden osallistumattomuutta perusteltiin kirjastossa käynnin hetkellisyydellä, jonka vuoksi asiakkaat eivät esimerkiksi tiedä, koska laatikoita on viimeksi kasteltu. Asiakkaat otettiin kuitenkin mukaan, jos he tulivat kiinnostuneina paikalle. Sellon kirjaston kesätorilla kävi lähinnä lapsia ja nuoria: ”mulla oli siinä vakilapsilauma, jotka oli usein paikalla ja kyseli ja sai pidellä kastelukannua”.

Muissa kirjastoissa puutarhan hoitajien määrä vaihteli vain kahdesta koko kirjaston henkilökuntaan. Asiasta kiinnostuneimmat osallistuivat eniten. Sellossa vastuu oli jaettu niin, että jokaisessa tiimissä oli yksi hoitaja, joka oli valittu sen perusteella että hän ”tunsi kutsumusta”.

Viljelmien sadon korjasivat ja käyttivät kirjaston henkilökunta ja asiakkaat. Omenassa asiakkaat korjasivat sadon omista viljelykasseistaan ja kirjaston kassien sato vietiin henkilökunnan taukahuoneeseen syötäväksi. Kesällä 2015 sadon korjasivat puutarhakerhoon osallistuneet lapset. Joensuussa järjestettiin sadonkorjuutapahtuma, jossa syötiin omista porkkanoista keitettyä sosekeittoa – täydennettynä ostetuilla porkkanoilla. Joensuussa asiakkaat uskalsivat hyvin korjata satoa mukaansa. Muissa kirjastoissa asiakkaat pikemminkin ujostelivat vihannesten ja yrttien ottamista. Etelä-Haagassa kirjaston tiskillä oli tarjolla paprikamaistiaisia, mutta ulos olisi pitänyt laittaa lappu, jotta ihmiset olisivat uskaltaneet maistella yrttejä enemmän. Entressessä lähes päivittäisen salaattien ja yrttien poimimisen lisäksi kirjaston työntekijät ovat muutaman kerran korjanneet yhdessä satoa ja tehneet ruokaa koko henkilökunnalle. Ruokaa on ollut muutenkin tapana laittaa silloin tällöin kaikille.

Kirjastojen puutarhoissa ei käytetty torjunta-aineita tai keinolannoitteita.⁸ Puutarhat olivat siis ”luomua”. Kaupallisen luomuviljelyn kriteerit eivät täytyisi, mutta kotipuutarhatasolla voidaan puhua luonnonmukaisesta viljelystä, siksi lainausmerkit. Kaikissa kirjastoissa torjunta-aineettomuus tuntui olevan itsestäänselvyys, josta ei ollut tarvinnut käydä keskusteluja. Torjunta-aineita ei käytetty, jotta ”niitä voi syödä” (H3). Joissakin haastatteluissa nostettiin esiin aktiivien luomuyönteisyys ja se, ettei pienimuotoisessa puutarhaviljelyssä ole niin tärkeää onnistuuko sato.

8 Poikkeuksena yhdessä puutarhassa käytettiin Puutarhan kesä -keinolannoitetta.

Joitakin ongelmia kirvojen ja etanoiden kanssa oli ollut, mutta niistä oli selvitty ilman torjunta-aineita. ”Jos ei tule satoa niin ei tule, ollaan otettu stressittömästi” (H1). ”Toi on niin pieni pläntti muutenkin että miks siihen laittais mitään?” (H4).

4.3 Puutarhan kustannukset

Kirjastopuutarhojen kustannukset eivät ole olleet suuria. Sellon ja Tikkurilan kirjastoissa kustannukset eivät enää olleet tiedossa. Muissa kirjastoissa kustannukset vaihtelivat 60-150 euron välillä. Etelä-Haagan kirjastossa kulut olivat pienimmät, noin 60 euroa vuodessa. Kirjasto Omenassa kulut olivat 100-150 euroa vuodessa. Entressen kirjastossa puutarhan perustaminen maksoi 100 euroa ja henkilökunta lahjoitti ylläpitoon tarvitut siemenet omista varastoistaan.

Kustannukset ovat pieniä, koska sitä ovat puutarhatkin. Myös Joensuun pääkirjastossa, jonka puutarha on suurin – 12 betonilaatikkoa – kulut olivat vain noin 100 euroa vuodessa. Joensuussa laatikoissa oli aikaisemmin kaupungin istuttamia kukkia, joten laatikoista ei tullut kuluja. Samoin Entressen kirjasto sai neljä laatikkoaan kaupungin varastosta. Sellossa laatikoiden alkuperä ei enää ollut tiedossa, ja on mahdollista että ne saatiin kaupungilta. Rahat käytettiin kirjastoissa multaan, siemeniin, taimiin, ruukkuihin, hanskoihin, kastelukannuihin ja työkaluihin. Tikkurilan kirjasto sai taimet edullisesti puutarhaliikkeestä, jonka mainos laitettiin kirjastossa esille. Tikkurilassa myös hyödynnettiin kirjaston varastosta löytynyt ”roina” eli vanhat kirjalaatikot ja rikkinäiset kirjakärryt, joihin istutettiin kasveja (kuva 2).

Kirjastot saivat taimia ja siemeniä lahjoituksena lähinnä asiasta innostuneilta työntekijöiltään ja asiakkailtaan. Joensuussa kaikki kasvit ovat peräisin viljelijöiltä itseltään. Martat lahjoittivat Tikkurilan kirjastolle taimia ja Entressen kirjaston viljelylaatikkoon oli ilmestynyt ”sissiviljelijäninjan”⁹ toimesta perunoita. Kirjasto Omena sai työntekijöiltään muovisia kestokasseja, joihin kasvit istutettiin. Omena olisi saanut lainaksi myös mehiläispesän, mutta sitä ei turvallisuussyistä otettu kattoterassille.

9 Sissiviljely tarkoittaa kasvien istuttamista tai kylvämistä luvatta esim. joutomaalle tai kaupungin istutusten joukkoon.

Kuva 2. Tikkurilan kirjaston parvekepuutarha (kuva Tikkurilan kirjasto)

4.4 Puutarhan kytkeminen kirjaston varsinaiseen toimintaan

Kirjastojen puutarhat on enemmän tai vähemmän kytketty kirjaston varsinaiseen toimintaan. Kirjasto Omenassa järjestetään viljelyn aloitus- ja lopetusjuhlat ja kesällä 2015 lapsille pidettiin viikoittaista puutarhakerhoa. Joensuun kirjastossa järjestetään puutarhatapahtumia ja sanataideleirille osallistuvat lapset hoitavat puutarhaa. Tikkurilassa parvekkeella järjestettiin istutustapahtuma ja lisäksi laatikoissa ja ruukuissa oli Marttojen tekemät kyltit, joissa oli tietoa kasveista ja niiden viljelystä.

Etelä-Haagassa ja Sellossa ei ole järjestetty tapahtumia puutarhan ympärille. Sellossa puutarha oli kuitenkin osa kesätoria ja kiinnostuneille kerrottiin kasveista hoidon lomassa. Etelä-Haagassa on järjestetty puutarhaan liittyen aineistonäyttely ja annettu kirjavinkkejä kirjaston nettisivuilla. Lisäksi viljelmän kasveilla oli nimikyltit. Ainoastaan Entressessä viljelmän hoitamiseen ei ollut liittynyt tapahtumia tai muuta tiedonvälitystä – lukuun ottamatta spontaaneita puutarha-aiheisia keskusteluja laatikoiden äärellä. Entressessäkin aiottiin hyödyntää puutarhaa enemmän kirjaston muussa toiminnassa (kuva 3).

Kuva 3. Entressen kirjaston viljelylaatikot.

Haastatteluissa kysyttiin myös mihin muuhun tilaa, jossa puutarha on/oli, käytetään. Omenan kattoterassilla järjestettiin kesäisin puutarhakerhon (kuva 4) lisäksi kaksi kertaa viikossa koko perheelle suunnattuja pihapelejä sekä eri kulttuurien pelejä ja leikkejä. Lisäksi terassilla pidettiin henkilökunnan juhlia ja asiakkaat lukivat siellä.

Joensuun kirjasto järjestää joka vuosi nuorisotoimen bändileirin päätteeksi Takapiharockin viljelylaatikoiden välittömässä läheisyydessä. Mukana tapahtumassa on ollut mm. kirjaston maksamia esiintyjiä, skeittausta ja dj:tä soittamassa musiikkiosaston vinyylilevyjä.

Myös Entressen kirjaston pihalla järjestetään festareita, joissa on musiikin lisäksi skeittikisa, graffitipaja ja ruokatarjoilua. Ruoka valmistetaan nuorisotila Jukeboksissa, joka on osa kirjastoa. Entressessä on ollut vuodesta 2006 lähtien telttaprojekti, jossa kirjasto menee pihalle telttaan. Se on tila jossa voi oleilla ja esimerkiksi kuunnella musiikkia. Lisäksi pihalla pelataan kori- ja jalkapalloa. ”Tänä kesänä piha on ollu tosi paljon käytössä. Ollaan yritetty saada ovet käyttöön, että pihalle pääsis suoraan nuortenosastolta, mutta siinä on ollut erinäisiä teknisiä ongelmia. Byrokratiaa. Ei ainakaan toistaiseksi onnistu, vaikka nuoret siirrettiin tänne just siks ettei niiden tarttis kulkea aikuisten osaston läpi äkskyt kertaa päivässä.”

Kuva 4. Kirjasto Omenan lasten puutarhakerho kokoontui sateen vuoksi sisällä. Aiheena oli tomaatinviljely.

Tikkurilan kirjaston parvekettä käytetään lukemiseen, tilassa on pöytä ja tuoleja. Sellon kirjaston edessä Viaporintorilla ei ole vuoden 2013 jälkeen ollut kirjaston kesätoria – tori on yleinen tila, jossa ihmiset seisoskelevat ja juttelevat. Tilaa, jossa Etelä-Haagan kirjaston pieni kassiviljelmä on, ei ole mahdollista käyttää muuhun kuin kulkemiseen (kuva 5).

Kuva 5. Etelä-Haagan kirjaston viljelmä oli kirjaston kestokasseissa kesällä 2015.

4.5 Suhtautuminen kirjastojen puutarhoihin

Asiakkaiden suhtautuminen kirjastojen puutarhoihin on ollut erittäin myönteistä. Yksikään haastateltu ei muistanut mitään kielteisiä kommentteja. Pientä ihmetystä puutarhat ovat saattaneet joissakin herättää ja asiakkaat ovat kyselleet paljon. Joensuussa puutarhan perustaminen ei herättänyt hämmästyksiä. Sen sijaan se, että puutarhaa saa hoitaa ja myös satoa saa ottaa kuka tahansa, herätti ihmetystä. Puutarhat ovat saaneet myös jonkin verran medianäkyvyyttä. Ainakin Omenan puutarhasta on tehty tv-, radio- ja lehtijuttuja ja Joensuun puutarhasta kirjoitettu lehtiin.

Myös kirjastoammattilaiset muissa kirjastoissa ovat suhtautuneet puutarhoihin kiinnostuneesti ja innostuneesti. Kahdessa haastattelussa mainitaan puutarhojen Facebookissa kollegoilta saamat tykkäykset. Lisäksi Omenassa mainittiin kollegoiden harmittelevan, ettei omassa kirjastossa ollut mahdollisuuksia puutarhan perustamiseen. Kaikissa haastatteluissa todettiin, että puutarhan perustamisen motivointi oli erittäin tai melko helppoa. Kirjastojen johtajatkin ovat siis suhtautuneet toimintaan myönteisesti.

Ilkivaltaa ei haastattelujen perusteella esiintynyt käytännössä ollenkaan. Kirjasto Omenan kattoterassilla ja Tikkurilan kirjaston parvekkeella ilkivallan puute ei ole yllätys, sillä niihin pääsi vain kirjaston aukioloaikoina kirjaston sisätilojen kautta. Entressen kirjastossa viljelylaatikossa näkyi kerran jalanjäljet, kun joku oli juossut laatikon yli. Mitään ei kuitenkaan mennyt piloille tämän takia. Omenassa on varastettu perunoita ja Entressessä tomaatintaimi juurineen. Joensuun kirjastossa ilkivallan puutetta on jopa hämmästely, onhan toiminta jatkunut jo viisi vuotta. Siellä ainoina ongelmina ovat olleet mustasukkaisuus ja rohuaminen. Ahkerien puutarhurien mustasukkaisuudesta on selvitty keskustelemalla: satoa ei voi pitää yhteisöpuutarhassa omanaan vaikka olisi istuttanut ja hoitanut paljon. Jotkut ovatkin tulleet sadonkorjuuseen isojen kassien kanssa, mutta kirjastossa on ajateltu, että tämä on yhteisöllisyyden lieveilmiö, eikä asiaan ole puututtu.

Kukaan haastatelluista ei nähnyt ristiriitaa kirjaston perinteisen perustehtävän, eli kirjallisuuden, sivistyksen ja kulttuurin levittämisen, ja uusien kirjastopalveluiden, eli esineiden lainaamisen ja puutarhan perustamisen, välillä. Haastateltavat eivät nähneet ristiriitaa mm. siksi, että ”puutarhanhoitohan on kulttuuria” (H6) ja ”kaikki kuuluu sivistykseen” (H2). Yksi haastateltu puuskahti: ”Jos ajatellaan kirjaston perinteistä tehtävää, niin ristiriitoja on nyt joka paikka täynnä. [...] Saadaan asiakkaita ja kirjaston profiilia näkymään missä vaan, niin mä luulen että tarkoitus pyhittää keinot, kunhan se ei ole mitään hirveätä.” (H3). Kirjaston muuttunut ja koko ajan muuttuva rooli tuotiin vastauksissa esiin. Samoin se, että kirjasto kuuluu kaikille, ja kirjastossa voi tehdä oikeastaan mitä vain. Kirjaston sanottiin elävän ja siksi olevan tärkeää tarttua ”tällaisiin trendeihin, kuten kestävään kehitykseen”. Pienen varauksen esitti haastateltu, joka totesi, että tällaisia pienimuotoisia juttuja voi kokeilla, kunhan niistä ei tule pääasiaa (H3). Myös haastateltu H5 oli sitä mieltä, että ”ihan kaikkeen kirjaston ei pidä ryhtyä, vaan pitää miettiä tapauskohtaisesti mikä sopii kirjastoon ja mikä ei. Sivistys ja kulttuuri ovat kuitenkin melko isoja sanoja, joiden alle voi mahduttaa melko monenlaista toimintaa.”

Entressen haastatellut korostivat sitä, että Entresse on tapahtumakirjasto eikä muutenkaan kovin perinteinen kirjasto. Siellä ”saa pitää meteliä, kunhan ei liikaa huuda ja kiroile”. Entressen estradilla on usein esityksiä ja kirjasto on osallistunut myös Ravintolapäivään. ”Täällä saa järkätä melkein mitä vain, jos vaan itteä kiinnostaa. Paja on tulossa, 3D-tulostimella voi sit tehdä kaikkea hauskaa. Lehdenlukijalle tai opiskelijalle ei oo välttämättä paras paikka.”

Uusien palveluiden nähtiin lisäävän kirjaston houkuttelevuutta ja näkyvyyttä. Kynnyksen madaltaminen kirjastoon tulemiseksi mainittiin tärkeänä syynä kehittää uusia kirjastopalveluita. ”Kirjastoon tulemiselle on tärkeää matala kynnyks. Esimerkiksi puutarhatapahtumissa aina samalla esitellään kirjoja, eikä se ole tarpeeton sirkustemppu niin kuin kirjaston kaikesta tapahtumatoiminnasta joskus sanotaan.” (H1)

Kirjasto nähtiin myös oivallisena paikkana viedä ympäristöasioita eteenpäin. Yksi haastateltu (H2) kysyi kuka muukaan hoitaisi esimerkiksi esineiden lainausta. Tosin hän totesi ainakin kaupungin nuorisotoimen lainaavan retkeilyvälineitä, mutta ne eivät ole kaikkien saatavilla, kuten kirjastossa. Kirjastoilla onkin valmiiksi hyvä verkosto ja käytännöt lainaamiseen. ”Toisaalta on mielestäni myös järkevää, että olemassa olevaa kirjastojärjestelmää hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi muidenkin yhteiskäyttöisten resurssien kuin kirjojen yms. jakelukanavana.” (H5)

Ristiriitaa kirjaston perinteisten tehtävien ja puutarhojen välillä ei nähty myöskään siksi, että palvelujen välillä ei nähty taloudellista ristiriitaa. ”Puutarha ei vie resursseja tai aineistomäärärahoja” (H1). Tämä pitääkin paikkansa niin kauan, kuin toiminta on hyvin pienimuotoista ja/tai siihen on saatu hyvin sitoutumaan erilaisia sidosryhmiä, niin ettei kirjaston työntekijöiltä mene paljon aikaa puutarhan hoitamiseen.

4.6 Muut ympäristöasiat tutkimuksen kirjastoissa

Kaikissa tutkimuksen kirjastoissa lainattiin perinteisten kokoelmien lisäksi esineitä. Pääkaupunkiseudulla niitä on lainattu jo kymmenen vuotta. Lainattavien esineiden valikoima vaihtelee sähkönkulutusmittareista urheiluvälineisiin ja työkaluihin. Joensuussa korostettiin, että esineet on hankittu aina jonkin yhteistyön kautta. Mittarit ovat tulleet sähköyhtiön ja liikuntavälineet nuorisotoimen maahanmuuttajien kotouttamishankkeen kautta. Esineet ovat kirjastossa, sillä siellä ne ovat helpoimmin saatavilla. Rantakylän sivukirjastossa käytettävissä oleva ompelukone hankittiin kirjaston kotoiluhankkeen kautta.

Esineiden lainaus on herättänyt enemmän keskustelua kuin puutarhat, joihin kaikki tuntuvat suhtautuvan erittäin myönteisesti. ”Varsinkin jos lainataan jotain tavaraa jossa on paljon irta-osia, jolloin tarkistamiseen saattaa mennä melko paljon työaika” (H5). Silloin tällöin kirjastoissa kuullaan yksittäistä kritiikkiä esineiden lainaamisesta: ”On kysytty, miksi työkalujen lainaaminen

olisi kirjastojen tehtävä. Toisaalta paljon suurempi osa on tyytyväinen lainausmahdollisuuteen.” (H3).

Myös muita ympäristöasioita oli huomioitu. Kaikissa kirjastoissa kierrätettiin henkilökunnan tiloissa kaikki, mikä oli paikallisen jätehuollon puolesta mahdollista. Vain Entressen kirjastossa lajittelu oli mahdollista myös asiakastiloissa. Useimmissa kirjastossa oli myös kierrätystiimi, kierrätysvastaava tai ekotukihenkilö.¹⁰ Kirjasto Omenassa kerätään vanhoja matkapuhelimia. Etelä-Haagan kirjastossa on tavaroiden kierrätyshylly, johon voi tuoda tarpeettomia tavaroitaan ja ottaa ilmaiseksi mitä tarvitsee. Haastattelun mukaan erityisesti lastenvaatteet kiertävät hyvin.

Kaikissa kirjastoissa kiinnitettiin huomiota energiansäästöön vähintään sammuttamalla tietokoneita ja ylimääräisiä valoja. Yhdelläkään kirjastolla ei ollut omaa energiantuotantoa. Myöskään uusiutuvaa sähköä ei ostettu. Tämä johtuu kaupunkien tai ostoskeskusten hoitamasta energianhankinnasta. Vantaan kaupungilla on energiansäästöohjelma, jonka myötä valaisinten polttimot on vaihdettu ledilampuiksi.

Ympäristöteemaisia näyttelyitä ja tapahtumia oli kaikissa kirjastoissa. Näissä saatettiin hyödyntää erilaiset ympäristöasioihin liittyvät teemaviikot ja -päivät. Haastatteluissa mainittuja tapahtumia ovat puutarha-aiheiset tapahtumat, paikallisen jäteyhtiön kompostointitietoisku, tapahtumasarja kaupunkiluonnosta ja kuluttamisesta, polkupyöränkorjauspäivä, aineisto- ja valokuvanäyttelyt, villivihannesretket ja kasvisruokapajat. Erillistä ympäristöhyllä, johon olisi kerätty ympäristöön ja ekologiseen elämäntapaan liittyvät materiaalit, ei ollut yhdessäkään kirjastossa. Tutkimuksen kohteena olleista kirjastoista ainoastaan Sellon kirjastossa on ollut Kokeilupiste.

Kahdessa espoolaisessa kirjastossa, Entressessä ja Sellossa, oli myös kirjastopyörä. Kirjastopyörissä on edessä tavarankuljetuslaatikko, josta lainataan kirjoja ja muuta materiaalia kesätapahtumissa ja esimerkiksi uimarannoilla. Kirjastopyöriä voinee pitää ennemmin kirjaston markkinointikeinona kuin vihreänä kirjastopalveluna. Kirjastopyörä vie kuitenkin lainauspalvelua sinne, missä ihmiset liikkuvat.

Etätyö oli pääkaupunkiseudun suurimmissa kirjastoissa mahdollista osalle työntekijöistä.

Pääkaupunkiseudulla kaikki kaupungin työntekijät saavat julkiseen liikenteeseen työmatkasetelin,

¹⁰ Ekotukihenkilö on työyhteisön jäsen, joka on koulutettu ympäristöasioiden edistämiseen. Ekotukitoiminnan malli syntyi vuonna 2006 yhtenä Helsingin kaupungin ekologisen kestävyys ohjelman toimenpiteenä. (Ekotuki-toimintamalli työpaikoilla)

jonka arvo on 10 euroa kuukaudessa. Ainakin Sellossa virkamatkoilla saa käyttää kirjaston HSL:n matkakorttia. Lisäksi Sellossa oli asiointipyörä kaikkien työntekijöiden käyttöön. Joensuussa etätyö ei kaupungin linjauksen vuoksi ole mahdollista. Joensuussa kaupungin työntekijöitä kannustettiin kevyen tai julkisen liikenteen käyttöön erilaisten kampanjoiden avulla. Myös pääkaupunkiseudulla kuntien intranetissä oli kilometrikisa, joka kannusti pyöräilemään työmatkat.

Kirjasto Omenassa ja Sellon kirjastossa on molemmissa Paja, jossa voi käyttää 3D-tulostinta esimerkiksi kadonneiden osien tai pelinappuloiden tulostamiseen. Tulostimissa käytettävä muovi on biohajoavaa. Sellon Pajassa ja Joensuun kirjastossa on käytettävissä myös ompelukone.

Kirjastot mainostavat parhaansa mukaan lainaamista julistein ja esitelmin: ”kierrättäkää ihmiset, älkää ostako uusia tavaroita vaan lainatkaa meiltä. Kirjojen ja elokuvien lainaaminen on kierrätystä parhaimmillaan” (H2). Myös asiakkaiden kiinnostus ympäristöä kohtaan näkyy: ”Tulevaisuuden trendi on kaikenlainen ekologisuus ja luonnonmukaisuus. Sen näkee kirjoistakin mitä menee, vege- ja muut ruokajutut ja terveellisyys kiinnostavat.” (H3)

5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessa haettiin vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitkä tekijät ovat motivoineet perustamaan puutarhaviljelmiä yleisiin kirjastoihin?
2. Millaisia kirjastojen perustamat puutarhat ovat ja miten niitä hoidetaan?
3. Miten puutarhat on kytketty kirjaston varsinaiseen toimintaan?
4. Miten asiakkaat ja kirjastoammattilaiset suhtautuvat puutarhoihin?

1. Mitkä tekijät ovat motivoineet perustamaan puutarhaviljelmiä yleisiin kirjastoihin?

Puutarhaviljelmän perustamisen motiivit olivat pääasiassa kolmea tyyppiä: viihtyvyyteen, ajan henkeen ja ympäristöön liittyvät motiivit. Esiin nousivat myös mm. mahdollisuus luoda yhteisöllisyyttä ja kirjaston näkyvyyden lisääminen. Kirjaston viihtyisyyden ja houkuttelevuuden lisääminen korostui haastatteluvastauksissa. Ympäristöön liittyvät motiivit sen sijaan jäivät yllättävästi sivuosaan, sillä ne mainittiin vain kahdessa haastattelussa viljelmän perustamisen motiivina.

Kaupunkiviljely näyttää olleen nosteessa vuonna 2013, sillä yhtä lukuun ottamatta kirjastojen puutarhat on perustettu silloin. Poikkeuksen tekee Joensuun pääkirjasto, jonka puutarha on perustettu jo 2011. Puutarha voi olla kirjastolle joko väliaikainen tai pysyvä projekti. Kun tarvikkeisiin on kerran investoitu ja suunnittelutyö tehty, olisi järkevää jatkaa projektia. Jatko tietysti riippuu muistakin resursseista ja kirjastoissa joissa ei enää ollut puutarhaa, sanottiin, että se mahdollisesti perustetaan joskus uudelleen. Kaksi puutarhoista perustettiin osana Marttojen kaupunkiviljelyprojektia. Kumpaakaan näistä puutarhoista ei enää ole, mutta todennäköisesti syy tähän ei ole ulkopuolisen tahon tekemässä aloitteessa, vaan kyseisten kirjastojen työvoiman vähentämisessä. Kirjastoissa, joihin perustettiin puutarhat oli aina vähintään yksi työntekijä, joka oli kiinnostunut puutarhanhoidosta ja harrasti sitä itse. Ulkopuolisen toimijan tekemä aloite ei siis tarkoita sitä, etteikö kirjastoissa olisi oltu kiinnostuneita jatkamaan puutarhaprojektia.

Puutarhan perustamisen motivointi koettiin kaikissa tutkimuksen kirjastoissa helpoksi. Periaatteellista vastustusta ei esiintynyt, ainoastaan käytännön asioita, jotka saatiin selvitettyä. Puutarhan perustamiselle löytyi vastustuksen sijasta paljon hyviä syitä.

Puutarhan perustamisen motiiveja voidaan verrata Michnikin ja Erikssonin (2014, 166–167) tunnistamiin syihin, joilla perustellaan esineiden lainaamista kirjastoissa. Näitä perusteluja olivat kestävyys, markkinointi ja terveys.

Tutkimuksessani erityisesti ekologinen kestävyys nousi esiin. Sosiaalinen kestävyys nousi esiin vain yhdessä haastattelussa, kun haastateltava (H6) mainitsi, että kaupungissa on vaikea kasvattaa omavaraisesti ruokaa ja kaikilla ei ole esimerkiksi omaa parveketta. Niinpä kirjasto halusi tarjota tilaa kaupunkilaisten käyttöön. Kommentti sopii yhteen myös tutkimuksessa mainitun placemaker-ilmion kanssa: kirjasto tarjoaa tilaa, houkuttelevia kokemuksia ja mahdollisuuksia (Michnik & Eriksson 2014, 166). Tilan tarjoaminen on toiminto, jonka tavoite on uudistunut yhteiskunta. Taloudellista kestävyyttä sen sijaan ei mainittu. Myös Michnikin ja Erikssonin tutkimuksen tuloksissa taloudellinen kestävyys on sivuosassa: siitä puhuttiin vain lainaamisen yhteydessä, ostamisen sijaan. Kirjoittajat huomauttavat, että koska elämme länsimaisessa talousjärjestelmässä, on vaikea nähdä lainaamisen yhteyttä taloudelliseen kestävyYTEEN. (Michnik & Eriksson 2014, 166–167) Sama pätee puutarhanhoitoon: mitä omavaraisempaa se on, sitä vähemmän kansalaisen tarvitsee ostaa ruokaa tai tuotantopanoksia eli lannoitteita, torjunta-aineita, siemeniä tai multaa. Tällöin raha ei liiku, eikä talous siis kasva.

Kirjaston markkinointi ja näkyvyys mainittiin kahdessa haastattelussa. Näkyvyydellä tai markkinoinnilla ei kuitenkaan perusteltu puutarhan perustamista suoraan kysyttäessä perustamisen syitä, vaan ne nousivat esiin muussa yhteydessä.

Terveyttä ei mainittu haastatteluaineistoni perusteluissa. Kirjasto Omenan haastatellut kertoivat kuitenkin, että kirjasto järjestää lapsille joka päivä jotakin tietokoneisiin liittymätöntä tehtävää ja puutarhakerho on osa näitä aktiviteetteja. ”Muuten lapset olisivat seitsemän kahdeksan tuntia vain koneella pelaamassa.” Lasten tietokoneaikaa on tietysti rajoitettu kahteen tuntiin päivässä, eivätkä tunnit saa olla peräkkäisiä. Aktiviteettien järjestämisen ja tietokoneella istumisen rajoittamisen voinee tulkita lasten terveyteen kohdistuvaksi huolenpidoksi.

Tulokset uusien ei-perinteisten kokoelmien ja kirjastopalveluiden motivoimisesta ovat siis osin yhtenevät tutkimuksessani ja Michnikin ja Erikssonin (2014) tutkimuksessa. Vaikka terveyteen liittyviä perusteluja ei suoraan mainittu tutkimukseni haastatteluaineistossa, niitä olisi voinut tarkemmin kysyessä nousta esiin.

2. Millaisia kirjastojen puutarhat ovat ja miten niitä hoidetaan?

Tutkimuksen kirjastojen puutarhat olivat keskenään hyvin samantyyppisiä. Ne oli perustettu yhtä lukuun ottamatta samana vuonna. Puutarhat olivat pieniä ja ne oli tehty pienellä budjetilla ja materiaaleja kierrättäen. Kaikki puutarhat oli perustettu viljelylaatikoihin tai kestopasseihin, mikä on varsinkin kaupungissa helpoin tapa perustaa puutarha. Näin vältetään kasvimaan raskaat perustamistyöt, maan kääntäminen ja juuririkkakasvit. Sopivan korkuiset viljelylaatikot mahdollistavat myös huonoselkäisten ja pyörätuolissa istuvien puutarhanhoidon.

Puutarhojen perustajina on ollut puutarhanhoitoa harrastavia ja siitä kiinnostuneita kirjaston työntekijöitä. Aineiston perusteella kaikissa kirjastoissa niin kirjaston johdon, työntekijöiden kuin asiakkaidenkin suhtautuminen puutarhoihin on ollut myönteistä.

Haastatteluaineistosta erottuu kaksi erityyppistä puutarhaa:

- puutarha, jota hoitavat vain kirjaston työntekijät eikä asiakkaita ole otettu mukaan toimintaan
- puutarha, jonka hoitoon kirjaston asiakkaat on otettu vahvasti mukaan.

Kahdessa kirjastossa, joiden puutarhat olivat myös suurimpia, oli otettu asiakkaat mukaan hoitamaan viljelmää. Kirjasto Omenassa tämä oli toteutettu niin, ettei kirjaston työntekijöiden olisi tarvinnut tehdä puutarhalle mitään, ellei kirjastolla olisi ollut myös omia viljelykasseja. Joensuussa puutarhanhoitoon oli sitoutettu eri sidosryhmiä niin, ettei kirjaston tarvinnut huolehtia kuin kastelusta omalla kasteluvuorollaan. Näissä kirjastoissa oli myös eniten puutarhaan liittyviä tapahtumia, mutta yhtä lukuun ottamatta kaikissa kirjastoissa oli jollakin tavalla kytketty puutarha kirjaston muuhun toimintaan. Asiakkaiden ottaminen mukaan vaikutti myös sadonkorjuuseen, jolloin puutarhan sato päättyi suurimmaksi osaksi asiakkaille. Pienemmistä puutarhoista, joissa asiakkaita ei ollut otettu mukaan, sadon korjasivat ja käyttivät lähinnä kirjaston työntekijät. Koska puutarhat ovat pieniä, satoa ei riitä hyväntekeväisyyteen kuten Yhdysvalloissa. Puutarhojen sato on kuitenkin kaikkien asiakkaiden käytettävissä, joten vähäosaisetkin voivat päästä siitä osallisiksi. Tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että varsinkin puutarhatoiminnan alussa, ennen sen tutuksi tulemistä, kirjaston käyttäjiä on rohkaistava ottamaan satoa.

Puutarhan suunnittelussa tai hoidossa ei koettu olevan paljon töitä. Silti kirjasto Omenassa puutarha suunnattiin kesällä 2015 kaikkien kirjaston käyttäjien sijasta vain lapsille, ja viljelykassit vähenivät. Päätös johtui ilmeisesti siitä, että puutarhan loppusiivous jäi kirjaston työntekijöiden harteille.

Puutarhan hoitoon on mahdollista saada mukaan kirjaston asiakkaita ja jopa kirjaston ei-käyttäjiä. Parhaimmillaan toiminta voi johtaa yhteisöllisyyteen ja spontaaneihin kohtaamisiin viljelysten äärellä. Tosin yhden haastatellun (H6) mukaan kiinnostus on suurinta keväällä ja hiipuu osalla puutarhan hoitajista yleensä heinäkuussa.

Kirjaston työntekijöiden osallistuminen puutarhan hoitamiseen perustuu yleensä vapaaehtoisuuteen ja kiinnostuneimmat hoitavat puutarhaa eniten. Puutarhaa suunniteltaessa on hyvä ottaa huomioon, onko hoitajia riittävästi myös lomakauden aikana. Näin varmistetaan, ettei työ kaadu kenenkään haluttoman niskaan. Jos osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen, niin puutarhatyö koettaneen mieluisaksi vaihteluksi kirjaston arkeen.

Luomuviljely vaikuttaa olevan itsestäänselvä normi kirjastojen puutarhoissa. Tämä johtune siitä, että kirjastojen puutarhaprojektit ovat osa ekologisen elämäntavan esiin tuomista, johon torjunta-aineet ja keinolannoitteet eivät sovi. Harva kotipuutarhuri, joita suurin osa haastatelluista oli, myöskään käyttää omalla kasvimaallaan mielellään torjunta-aineita.

Puutarhojen kustannukset olivat pieniä – vain 60–150 euroa vuodessa – sillä sitä olivat puutarhatkin. Monessa kirjastossa saatiin käyttöön kaupungilta vanhoja istutuslaatikoita, joten niistä ei tullut kustannuksia. Etelä-Haagan kirjastossa käytettiin kirjaston asiakkaille myytäviä kestokasseja ja Tikkurilassa hyödynnettiin vanhoja kirjalaatikoita ja -kärriä. Omenassa kestokasseja kerättiin kirjaston työntekijöiltä. Kustannuksia alensivat myös työntekijöiden ja muiden osallistuneiden lahjoittamat taimet ja siemenet. Lahjoituksia siis saatiin pyytämättäkin asiasta innostuneilta. Omenan kestokasseja lukuun ottamatta yhdessäkään kirjastossa lahjoituksia ei aktiivisesti pyydetty.

Tikkurilan kirjasto sai edullisesti taimia puutarhaliikkeeltä, jonka mainos laitettiin kirjaston tiloissa esille. Tämän kaltainen toiminta lienee riippumattomuuttaan vaalivissa kirjastoissa vielä harvinaista. ”Pyrimme ylipäättään etsimään aktiivisesti sponsoreita erinäisiin hankkeisiin. Tässä tapauksessa kyse oli melko pienimuotoisesta ”sponsoroinnista” eli saimme puutarhatarvikkeita alennuksella.”

Pienellä budjetilla saa paljon aikaiseksi puutarhan suhteen, kun käyttää mielikuvitusta ja kierrättää materiaaleja. Kirjastojen puutarhoihinsa käyttämät summat tuntuvat pieniltä, kun ajattelee kuinka paljon erilaista toimintaa puutarhan ympärille on mahdollista kehittää.

Yhdysvaltalaisen kirjastojen puutarhoihin verrattuna suomalaisten puutarhojen kustannukset ovat minimaalisia. Tyypilliset puutarhan perustamisen kustannukset New Yorkissa olivat 24 000–30 000 dollaria, kun taas Suomessa kustannukset olivat tästä murto-osa (Kuzyk 2007, 43). Ero johtuu mittakaavaerosta: yhdysvaltalaiset puutarhat ovat suurempia. Lisäksi niihin on rakennettu erilaisia rakenteita, kuten aitoja ja pergoloita, jotka puuttuivat suomalaisista puutarhoista. Tosin Omenan kattoterassilla oli istutuksia ja pergola, jotka oli rakennettu jo aikaisemmin ostoskeskuksen rakentamisen yhteydessä, joten ne eivät ole kirjaston puutarhavihjelmän perustamiskustannuksissa mukana.

3. Miten puutarhat on kytketty kirjaston varsinaiseen toimintaan?

Kolmantena tutkimustehtävänä oli selvittää, miten kirjastojen puutarhavihjelmät on kytketty kirjastojen muuhun toimintaan. Haastatteluaineiston analyysi osoitti, että kirjastojen puutarhat eivät ole irrallinen, muusta kirjaston toiminnasta erillään oleva osa. Useimmissa kirjastoissa puutarhaprojektin ympärille on järjestetty tapahtumia, luentoja ja aineistonäyttelyitä. Näyttää kuitenkin siltä, että puutarhojen potentiaali tiedonvälityksessä ja asiakkaiden mukaan ottaminen ovat vielä suurelta osin hyödyntämättä.

Aineiston perusteella kirjastojen puutarhat voidaan jakaa seuraaviin kategorioihin:

- puutarhat joiden ympärille järjestettiin tapahtumia tai ohjelmaa
- puutarhat joissa näitä ei ollut.

Puolessa tutkimuksen kirjastoista oli järjestetty istutustapahtumia, sadonkorjuujuhlia, lasten puutarhakerho tai muita puutarhaan liittyviä tapahtumia. Kirjastoissa, joissa ei järjestetty mitään puutarhaan liittyvää ohjelmaa saattoi silti olla puutarha-aiheisia aineistonäyttelyitä. Molemmissa kategorioissa oli yksi kirjasto, jonka puutarhassa kasveilla oli nimikyltit, joiden avulla kasveista pystyi hankkimaan halutessaan lisätietoa.

Kirjastojen puutarhoista on tilan salliessa mahdollista tehdä viihtyisiä oleskelutiloja, jotka otetaan mielellään muuhunkin käyttöön. Näin kirjasto voi parhaassa tapauksessa laajentua seiniensä ulkopuolelle ja kehittää uudentyyppistä toimintaa.

Michnik ja Eriksson (2014, 166) pelkäävät artikkelissaan esineiden lainauksen olevan irrallaan kirjaston muusta toiminnasta ja luovan vääriä odotuksia ihmisille, jotka eivät tunne hyvin kirjastojen perinteistä toimintaa. Samaa kritiikkiä voisi mahdollisesti kohdistaa myös kirjastojen puutarhoihin. Eräs haastatelluista (H1) kuitenkin korosti, että puutarhatapahtumissa tuodaan aina esiin myös kirjaston perinteistä puolta, eli aiheeseen liittyvää aineistoa.

4. Miten asiakkaat ja kirjastoammattilaiset suhtautuvat puutarhoihin?

Sekä kirjastojen asiakkaat että kirjastoammattilaiset näyttävät tutkimuksen perusteella suhtautuvan myönteisesti kirjastojen puutarhoihin. On mahdollista, että molemmissa ryhmissä on, jos ei vastustusta puutarhoja kohtaan, niin niiden pitämistä turhana puuhasteluna, joka ei kuulu kirjaston toimenkuvaan. Tällaisia asenteita ei kuitenkaan haastatteluissa noussut esiin.

Yhtenä suhtautumisen mittarina voi pitää puutarhoihin kohdistuvaa ilkivaltaa. Varsinaista ilkivaltaa eli sotkemista ja rikkomista, ei esiintynyt. Kahta varkautta voi myös pitää vähäisenä haittana. Erityisesti Joensuussa, jossa puutarhatoiminta on jatkunut pisimpään, oltiin hämmästyneitä siitä, että ilkivaltaa tai varkauksia ei ole ollut. Mahdollisesti ympäristön kaunistaminen ja puutarhoihin liittyvä yhteisöllisyys pitävät ilkivallan minimissä. Erään haastatellun (H2) mukaan erityisesti kukkaistutukset houkuttavat repimään ja varastamaan, ja siksi he eivät istuttaneet kukkia.

Kukaan haastatelluista ei nähnyt ristiriitaa kirjaston perinteisen tehtävän (sivistys, kirjallisuus, kulttuuri) ja uusien kirjastopalveluiden (puutarhat, esineiden lainaus) välillä. He korostivat kirjaston jo muuttuneen ja muuttuvan koko ajan. Erityisesti tapahtumia on tullut lisää ja tapahtumatoiminta nähtiin keinona lisätä kirjaston näkyvyyttä ja houkuttelevuutta, jopa niin, että ”tarkoitus pyhittää keinot, kunhan se ei ole mitään hirveätä” (H3). Kirjaston työntekijä, jonka mielestä kirjaston perinteisen perustehtävän ja vihreiden kirjastopalveluiden välillä on ristiriita, tuskin päätyy perustamaan tai edes hoitamaan työssään puutarhaa.

Puutarhoja puolustettiin myös sillä, että ne eivät vie paljon resursseja tai ole pois aineistomäärärahoista. Tämä pitääkin paikkansa niin kauan, kun toiminta on hyvin pienimuotoista

ja/tai siihen on saatu hyvin sitoutumaan erilaisia sidosryhmiä, niin ettei kirjaston työntekijöiltä mene paljon aikaa puutarhan hoitamiseen. Kirjastoissa järjestetään joka tapauksessa tapahtumia, joten miksei sitten ympäristöön tai puutarhanhoitoon liittyviä, jotka vetävät ihmisiä paikalle. On mahdollista, että tutkimus koskee kaikkia suomalaisia kirjastopuutarhoja. Näin ainakin voidaan olettaa tehdyn selvitystyön pohjalta. Aiheesta ei ole Suomessa tehty aiempia tutkimuksia, joihin tuloksia voisi verrata.

Koska tutkimus osoittaa, että pienen hyötypuutarhan perustaminen kirjastoon ei ole kallista, toivon, että useammat kirjastot perustaisivat tilojen salliessa puutarhoja. Mitä isompi puutarha on, sitä enemmän asiakkaita kannattaa ottaa mukaan sen hoitoon. Puutarhan ympärille on mahdollista järjestää toimintaa ja näin monipuolistaa kirjaston tapahtumatarjontaa. Näin kirjastolle on tarjolla paljon myönteistä huomiota.

Tutkimuksessa nousi esiin mahdollisuus houkutella kirjastoon ei-käyttäjiä puutarhojen ja niihin liittyvien tapahtumien avulla. Olisikin mielenkiintoista selvittää, tapahtuuko näin todella. Oletan, että yhä useammat kirjastot perustavat puutarhoja. Niiden levinneisyyttä ja luonnetta voisi selvittää jatkotutkimuksissa. Samoin puutarhojen ympärille muodostuvasta toiminnasta ja mahdollisesti kehittyvästä yhteisöllisyydestä voisi tehdä havainnointitutkimusta.

LÄHTEET

Abiolu Oluremi & Okere Oluchi, 2012. Environmental literacy and the emerging roles of information professionals in developing economies. *IFLA Journal*, 38 (1), 53–59.

Aho Lari, 2014. Huomisen arki -hanke päättyy, ideoiden ja ratkaisujen kokeilupisteet jatkavat. <https://huomisenarki.wordpress.com/2014/10/14/huomisen-arki-hanke-paattyy-ideoiden-ja-ratkaisujen-kokeilupisteet-jatkavat/>. Käytetty 8.4.2015.

Alastalo Marja & Åkerman Maria, 2011. Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä. Teoksessa *Haastattelun analyysi*. Ruusuvuori Johanna, Nikander Pirjo ja Hyvärinen Matti (toim.). Tampere, Vastapaino, 372–392.

Aldrich Rebekkah, Benton Susan, Schaper Louise & Scherer Jeffrey, 2013. Sustainable thinking : Passageway to better buildings, budgets and beyond. Teoksessa *The green library : the challenge of environment sustainability*. Werner Klaus Ulrich, Latimer Karen & Hauke Petra (toim.). Berliini, Boston: IFLA, 15–38.

Antonelli Monika, 2008. The green library movement: an overview of green library literature and actions from 1979 to the future of green libraries. *Electronic Green Journal*, 27 (1), 1–11. <http://escholarship.org/uc/item/39d3v236>. Käytetty 18.3.2015.

Antonelli Monika, 2012. The public library's role in the transition towns movement. Teoksessa *Greening libraries*. Antonelli Monika & McCullough Mark (toim.). Sacramento, Kalifornia, Library Juice Press, 241–248.

Arlington public library. <http://library.arlingtonva.libguides.com/garden>. <http://library.arlingtonva.us/events/garden-talks/glencarlyn-garden/>. Käytetty 17.4.2015.

Arlington public library: Central library gardens. <http://library.arlingtonva.us/events/garden-talks/central-library-gardens/>. Käytetty 17.4.2015.

Chant Ian, 2014. Q&A: Jolene Reid: Seed library takes root. *Library Journal*, 139 (8), 13.

Christian Meghan S., Evans Charlotte E.L., Nykjaer Camilla, Hancock Neil & Cade Janet E., 2014. Evaluation of the impact of a school gardening intervention on children's fruit and vegetable intake: a randomised controlled trial. International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 2014 11:99. <http://www.ijbnpa.org/content/11/1/99>. Käytetty 23.3.2015.

Christy, 2012. The difference between open-pollinated, heirloom, and hybrid seeds. Seed savers exchange. <http://blog.seedsavers.org/blog/open-pollinated-heirloom-and-hybrid-seeds>. Käytetty 20.5.2015.

Clatworthy Jane, Hinds Joe & Camic Paul, 2013. Gardening as a mental health intervention: a review. Mental Health Review Journal, 18 (4), 214–225 .

Eloranta Ville, 2015. Kiinan hiilidioksidipäästöt paljastuivat raportoitua selvästi suuremmiksi. Helsingin sanomat 4.11.2015. <http://www.hs.fi/ulkomaat/a1446603539997>. Käytetty 4.11.2015.

Filar Williams Beth, 2014. Webinar: Green libraries: Getting started. <https://greeningyourlibrary.wordpress.com/2014/10/09/webinar-green-libraries-getting-started/>. Käytetty 1.4.2015.

Filar Williams Beth, 2015. International Seed Library Forum. <https://greeningyourlibrary.wordpress.com/2015/03/16/international-seed-library-forum/>. Käytetty 1.6.2015.

Gray Jonathan, 2008. Interview with Peter McElligott of Berkeley Tool Library. <http://jonathangray.org/2008/07/08/interview-with-peter-mcelligott-of-berkeley-tool-library/>. Käytetty 26.4.2015.

Green libraries: Resources. <http://www.greenlibraries.org/resources>. Käytetty 22.4.2015.

Hauke Petra & Werner Klaus Ulrich, 2013. The second-hand library – a way of reducing ecological footprint. Teoksessa The green library : the challenge of environment sustainability. 2013. Werner Klaus Ulrich, Latimer Karen ja Hauke Petra (toim.). Berliini, Boston: IFLA, 175–196.

Hauke Petra, Latimer Karen & Werner Klaus Ulrich, 2013. Introduction. Teoksessa The green

library : the challenge of environment sustainability. Werner Klaus Ulrich, Latimer Karen & Hauke Petra (toim.). Berliini, Boston: IFLA, 5–14.

Heikkurinen Pasi, 2014. Kestävyyden käsitteen ulottuvuudet. Tieteessä tapahtuu 32 (4), 10–16.
<http://ojs.tsv.fi/index.php/tt/article/view/46149>. Käytetty 15.4.2015.

History of Toy Libraries Internationally. <http://www.toylibrary.co.nz/about-us/history-toy-libraries/>. Käytetty 24.4.2015.

Hopkins Rob & Lipman Peter, 2009. Who we are and what we do... Version 1.0 Rob. The Transition Network Ltd. <http://www.transitionnetwork.org/resources/who-we-are-and-what-we-do>. Käytetty 15.4.2015.

Hudson Dave, 2012. Beyond swag: reflections on libraries, pencils, and the limits of green consumerism. Teoksessa Greening libraries. Antonelli Monika & McCullough Mark (toim.). Los Angeles, California, Library Juice Press, 193–208.

Hudson Valley Seed Library: Oh say can you seed? Seedy vocabulary for home gardening) <http://www.seedlibrary.org/blog/oh-say-can-you-seed-seedy-vocabulary-for-home-gardening/>. Käytetty 28.5.2015.

ITLA. <http://www.itla-toylibraries.org/pages/home/>. Käytetty 24.4.2015.

ITLA: About toy libraries. http://www.itla-toylibraries.org/pages/toy_libraries/. Käytetty 24.4.2015.

Jakamistalous?. <http://jakamistalous.fi/mita-on-jakamistalous/>. Käytetty 5.11.2015

Kestävä kehitys. Helsingin kaupunginkirjasto.
<http://www.hel.fi/hki/Kirjasto/fi/Tietoa+meista/Kestava+kehitys>. Käytetty 27.3.2015.

Kestävä kehitys. Tampereen kaupunki. <http://www.tampere.fi/asuminen-ja-ymparisto/ymparisto-ja-luonto/kestava-kehitys.html>. Käytetty 27.3.2015

Kielitoimiston sanakirja. <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi>. Käytetty 8.3.2015

Kirjastopyörä. http://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Tapiolan_kirjasto/Kirjaston_palvelut/Kirjastopyora%2818287%29. Käytetty 7.4.2015.

Kirjastopyörän Facebook-sivut. <https://fi-fi.facebook.com/pages/Kirjastopy%C3%B6r%C3%A4/134054536782781>. Valokuvakansio Pride-kulkuueesta Facebookissa: <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.266062506915316.1073741834.134054536782781&type=1>. Käytetty 7.4.2015.

Kokeilupiste. <http://huomisenarki.wordpress.com/>. Käytetty 8.4.2015.

Kuzyk, Raya 2007. Learning gardens. Library Journal 132 (17), 40–43.

Lainattavat esineet. http://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Lainattavat_esineet. Käytetty 18.3.2015.

Lerno Tim, 2014. Public seed libraries in Europe: an overview. <http://seedlibraries.org/group/seed-savers-europe/forum/topics/public-seed-libraries-in-europe-an-overview>. Käytetty 9.11.2015

List of tool-lending libraries. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_tool-lending_libraries. Käytetty 26.5.2014.

Little free library. <http://littlefreelibrary.org/>. Käytetty 7.4.2015.

Luoma Katariina, 2014. Professori: Lähikirjastoja lakkauttamalla kunnat tekevät karhunpalveluksen – yrittäjille. Yle Lahti 20.10.2014. http://yle.fi/uutiset/professori_lahikirjastoja_lakkauttamalla_kunnat_tekevat_karhunpalveluksen_yrittajille/7534238. Käytetty 15.4.2015.

Luottovaate – Vaatelainaamo Itsenäisyydenkadulla! <http://designontampere.com/luottovaate-vaatelainaamo-itsenaisyydenkadulla/>. Käytetty 22.4.2015.

Michnik Katarina & Eriksson Catarina, 2014. Non-traditional library collections – in digital and other worlds. *Interlending & document supply* 42 (4), 165–170.

Musser Bill, 2014. Seed lending libraries: teaching moments in botany and horticulture. *The Council on Botanical and Horticultural Libraries, Inc., Newsletter*, 135, 14–15.

<http://www.cbhl.net/cbhl-newsletter>. Käytetty 29.4.2015.

Niegaard Hellen, 2013. ”Environmental awareness is on the rise” : Sustainability in Danish public libraries. Teoksessa *The green library : the challenge of environment sustainability*. Werner Klaus Ulrich, Latimer Karen & Hauke Petra (toim.). Berliini, Boston: IFLA, 279–294.

Nopsa perustaa vaatelainaamon. <http://www.nopsatravels.com/nopsa-perustaa-vaatelainaamon/>. Käytetty 22.4.2015.

Partanen Rauli, Paloheimo Harri & Waris Heikki, 2013. *Suomi öljyn jälkeen*. Helsinki: Into-Kustannus Oy.

Plot against hunger? <https://www.afac.org/plot-against-hunger/>. Käytetty 17.4.2015.

Poroila Heikki, 29.4.2015. Kirjastokaapeli-foorumi <http://www.kirjastot.fi/fi/forum/kirjastokaapeli/heikin-haastattelu-innostaa-kommentoimaan-37c67#.VUHUszeY-po>. Käytetty 30.4.2015.

Reynolds Sara, 2009. Going green with toy libraries in Moseley. *Play matters*, nro 60, 5–5. <https://www.yumpu.com/en/document/view/25081409/going-green-with-toy-librariespdf-going-green-with-toy-libraries>. Käytetty 23.4.2015.

Rowley Jennifer, 2006. Libraries and environmental management. *Library Management* 27 (4/5), 269–279.

Ruusuvuori Johanna, 2011. *Litteroijan muistilista*. Teoksessa *Haastattelun analyysi*. Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen (toim.). Tampere, Vastapaino, 425.

Saari Kaisa, 2010. *Kirjamaatti-projektin loppuraportti*. Tampereen yliopisto, INFIM. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8163-5>. Käytetty 7.4.2015.

Sahavirta, Harri 2012. Käynti kirjastossa vähentää hiilijalanjälkeäsi. Sonkkanen Leila, Asikainen Minna ja Sahavirta Harri (toim.) Green @ your library: ecological sustainability of libraries. Kestävä kehitys kirjastoissa -hankkeen loppuraportti, 2012, 14–19.

<http://kestavakehitys.kirjastot.fi/>. Käytetty 9.3.2015.

Save seed sharing: Petition. <http://seedmatters.org/save-seed-sharing-petition/>. Käytetty 20.5.2015.

Seedlibrarian.com : Seed library locator map. <http://www.seedlibrarian.com/>. Käytetty 9.11.2015

Seed libraries. <http://seedlibraries.net/>. Käytetty 28.4.2015.

Somos Semilla Biblioteca de Semillas San Miguel de Allende, 2015.

<http://seedlibraries.org/video/somos-semilla-biblioteca-de-semillas-san-miguel-de-allende>. Käytetty 9.11.2015

Southend in transition: Transition free press.

<https://westclifftransition.wordpress.com/2014/09/22/transition-free-press/>. Käytetty 30.4.2015

Sustainable communities. Unesco.

http://www.unesco.org/education/tlsf/mods/theme_c/mod17.html. Käytetty 1.4.2015.

Sustainable thinking. Verkkoseminaari 11.3.2015. New York library association.

<http://www.nyla.org/max/4DCGI/cms/review.html?>

[Action=CMS_Document&DocID=1332&MenuKey=career](http://www.nyla.org/max/4DCGI/cms/review.html?Action=CMS_Document&DocID=1332&MenuKey=career). Käytetty 1.4.2015.

Tietoa meistä. Tampereen kaupunginkirjasto. <http://kirjasto.tampere.fi/tietoa-meista/>. Käytetty 27.3.2015.

Tool Lending Library. <https://www.berkeleypubliclibrary.org/locations/tool-lending-library>. Käytetty 25.4.2015.

Tool Lending Library - a Brief History. <https://www.berkeleypubliclibrary.org/locations/tool-lending-library/tool-lending-library-brief-history>. Käytetty 25.4.2015.

Toy Library Federation of New Zealand. <http://www.toylibrary.co.nz/>. Käytetty 24.4.2015.

Tuomi Jouni & Sarajärvi Anneli, 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki, Tammi.

Urban libraries council: bikes, buildings and broccoli: integrating Arlington County's smart growth and fresh AIRE principles into who we are and all we do.

http://www.urbanlibraries.org/bikes-buildings-and-broccoli--integrating-arlington-county---s-smart-growth-and-fresh-aire-principles-into-who-we-are-and-all-we-do-innovation-161.php?page_id=39. Käytetty 30.4.2015.

Virtanen Sofia, 2015. Oliko 2014 käännteentekevä vuosi? - Talouskasvun ja hiilidioksidipäästöjen kohtalonyhteys saattoi katketa. Tekniikka & Talous 18.3.2015.

<http://www.tekniikkatalous.fi/arkisto/2015-03-18/Oliko-2014-k%C3%A4%C3%A4nteentekev%C3%A4-vuosi---Talouskasvun-ja-hiilidioksidip%C3%A4%C3%A4st%C3%B6jen-kohtalonyhteys-saattoi-katketa-3259524.html>. Käytetty 4.11.2015

What is happening to agrobiodiversity? <http://www.fao.org/docrep/007/y5609e/y5609e02.htm>. Käytetty 9.11.2015.

What is the Heritage Seed Library? <http://www.gardenorganic.org.uk/hsl>. Käytetty 9.11.2015.

Ympäristöministeriö. Mitä on kestävä kehitys. http://www.ym.fi/fi-FI/ymparisto/kestava_kehitys/mita_on_kestava_kehitys. Käytetty 8.3.2015

Zick Cathleen, Smith Ken, Kowaleski-Jones Lori, Uno Claire & Merrill Brittany, 2013. Harvesting more than vegetables: the potential weight control benefits of community gardening. American Journal of Public Health, 103 (6), 1110–1115.

LIITTEET

LIITE 1

Teemahaastattelun taustakysymykset

-ikä

-koulutus

-asema kirjastossa

-työvuodet

-missä kirjastoissa olet työskennellyt

LIITE 2

Teemahaastattelun runko kirjastoille, joilla on tai on ollut yhteisöpuutarha/ hyötypuutarha/ viljelmä vuonna 2014 tai aikaisemmin:

Perustaminen

Milloin perustettiin?

Kuka teki aloitteen viljelyyn?

Oliko ideaa vaikea perustella ja saada läpi?

Miksi perustaminen tuntui tärkeältä?

Kuka perusti puutarhan? Henkinen/fyysinen työ

Paljonko perustaminen ja ylläpito maksavat?

Kuka maksoi materiaalit?

Saatiinko lahjoituksia?

Hoito

Missä puutarha sijaitsee?

Millainen se on? Laatikoita, ruukkuja? Montako?

Kuka hoiti puutarhaa? Kuinka moni hoiti?

Torjunta-aineet, lannoitteet?

Kuka korjasi sadon ja miten se käytettiin?

Miten puutarha kytkettiin kirjaston muuhun toimintaan? Hyödynnettiinkö sitä esim. opetuksessa, tapahtumissa?

Jos puutarhaa ei enää ole, miksi? / Onko puutarha pysyvä projekti?

Esiintyikö ilkivaltaa?

Mihin muuhun tilaa käytetään?

Taustaa

Miten asiakkaat ovat suhtautuneet puutarhaan?

Miten kollegat esim. muissa kirjastoissa ovat suhtautuneet puutarhaan?

Näetkö ristiriitaa kirjaston perustehtävän (kirjallisuus, sivistys) kanssa?

Lainataanko kirjastossanne esineitä?

Onko kirjastossanne muuten kiinnitetty huomiota ympäristöasioihin?

-kierrätys

-energiansäästö ja -tuotanto

-onko kirjaston mahdollista ostaa uusiutuvaa sähköä?

-ympäristöasioihin liittyvät tapahtumat, näyttelyt ja muu ohjelma

-muuta, esim. kokeilupiste, ympäristöhylly, etätyö, kimppakyydit?

Tuleeko mieleen muuta puutarhoihin tai ympäristöasioihin liittyvää?